

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Michaela Bažantová

Zvláštnosti výslechu dětí

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce JUDr. Jiří Krupička, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: 19. 12. 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 162 741 znaků včetně mezer.

Michaela Bažantová

V Lomu dne 19. 12. 2022

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala JUDr. Jiřímu Krupičkovi, Ph.D. za odbornou pomoc při zpracování diplomové práce a za velmi cenné rady a připomínky. Poděkování patří též inspektorům z Městské policie Most za jejich čas a ochotu pomoci mi svými zkušenostmi a radami. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svým rodičům, babičce a partnerovi za jejich podporu a trpělivost.

Obsah

Úvod.....	6
1. Obecné vymezení pojmů.....	8
1.1. Výslech.....	8
1.1.1. Kriminalistické pojetí výslechu.....	8
1.1.2. Výslech z pohledu trestního práva.....	10
1.1.3. Výslech z hlediska psychologie.....	11
1.1.4. Druhy výslechu.....	12
1.2. Dítě.....	13
1.2.1. Vymezení pojmu z hlediska práva.....	13
1.2.2. Vývojová období a jejich charakteristika.....	14
1.2.2.1. Období raného dětství.....	16
1.2.2.2. Předškolní věk.....	18
1.2.2.3. Mladší školní věk.....	20
1.2.2.4. Starší školní věk.....	22
1.2.2.5. Mladiství.....	23
2. Jednotlivé fáze výslechu.....	25
2.1. Příprava výslechu.....	25
2.1.1. Příprava obsahová – analytická fáze.....	25
2.1.2. Příprava obsahová – syntetická fáze.....	26
2.1.3. Organizačně-materiální příprava.....	27
2.1.4. Zvláštnosti přípravy výslechu dětí.....	28
2.2. Stadia výslechu.....	30
2.2.1. Úvodní stadium.....	30
2.2.2. Monolog.....	32
2.2.3. Dialog.....	32
2.2.4. Dokumentace a závěr výslechu.....	33
2.2.5. Zvláštnosti týkající se vedení výslechu dětí.....	35
3. Vnější a vnitřní faktory výslechu dětí.....	38
3.1. Zvláštnosti dětské psychiky a jejich dopad na vedení výslechu.....	38
3.1.1. Sugestibilita.....	38
3.1.2. Falešné vzpomínky.....	40
3.1.3. Citová nákaza.....	42
3.1.4. Dětská lež.....	43
3.2. Věrohodnost dětské výpovědi.....	46
3.3. Vnější faktory při výslechu dětí.....	49

3.3.1.	Účastníci výslechu.....	49
3.3.1.1.	Osoba vyslýchajícího	49
3.3.1.2.	Osoby přibrané.....	51
3.3.2.	Prostory výslechu	53
3.4.	Metody používané při výslechu dětí a zvláštní pomůcky.....	55
3.4.1.	Panenky Jája a Pája	55
3.4.2.	Dětská kresba	57
3.4.3.	Videozáznam výpovědi	59
4.	Kazuistiky	61
	Závěr.....	66
	Seznam použitých zdrojů	68
	Abstrakt	73
	Summary	74

Úvod

Téma diplomové práce je zaměřené na zvláštnosti výslechu dětí. Zvolila jsem si jej proto, že jsem vždy měla k dětem blízko, protože moje matka je učitelkou na prvním stupni základní školy a já jí vždy ráda pomáhala s pořádáním různých akcí a několikrát jsem se účastnila školních táborů jako vychovatelka dětí v její třídě. S velkou nadsázkou je možné říct, že profese pracující s dětmi se také velice často dostávají do role „vyslýchajícího“, kdy musí řešit různé neshody, o které není mezi dětmi nouze. To poté vyslychají „viníka“, případného „poškozeného“ i „očité svědky“ ohledně detailů a událostí, které k potyčce vedly.

Výslech je důkazním prostředkem užívaným téměř v každém řízení, dokonce jej lze považovat za nejvyužívanější. Historie výslechu jako důkazního prostředku sahá velice daleko do minulosti. Záznamy týkající se výslechu lze najít již v právních pramenech z dob římského impéria. Na své důležitosti však neztrácí ani v dnešní době. K výslechům dochází téměř v každém případě trestního řízení, jejich provádění však není vůbec jednoduché a vyžaduje znalosti právního postupu a zásad vedení výslechu, ale především také poznatky vědního oboru psychologie, které vyslychající osoba musí aplikovat jak ve vztahu k vyslychanému, tak k sobě samému.

Cílem diplomové práce je uceleně popsat zvláštnosti, které jsou spojeny s výslechem dětí, ať už jde o přizpůsobení jednání s dítětem jeho zatím stále se vyvíjejícím kognitivním schopnostem či potřebu tomuto uzpůsobit také prostředí a pomůcky používané při výslechu. Na závěr pak rozebrat a popsat několik kazuistik a posoudit, zda vyslychající osoba zohlednila v poučení, způsobu vedení výslechu a v jeho délce veškeré zvláštnosti, které jsou s výslechem dětí spojené.

Výslech dítěte se od výslechu dospělého odlišuje zejména vzhledem k dětské osobnosti a psychice, které jsou stále ještě nevyzrálé. Při vedení výslechu dítěte je třeba brát v potaz, že kognitivní vlastnosti jako jsou paměť, pozornost, ale především schopnost vyjadřování a porozumění se stále ještě rozvíjejí. Dalším faktorem je fakt, že dítě se při výslechu, který je mnohdy stresující událostí i pro dospělého jedince, ocitá v cizím prostředí, jedná s cizími lidmi a hovoří o událostech, které jsou většinou traumatizujícího rázu. Je proto nutné zabývat se veškerými výše zmíněnými skutečnostmi, abychom pro výslechy dětí mohli stanovit vhodná pravidla a postupy odlišné od úpravy obecné.

V první kapitole se zabývám pojmem výslechu jako interdisciplinárním institutem, pokusím se čtenáři přiblížit pohled na výslech z trestněprávního, kriminalistického a v neposlední řadě také psychologického hlediska. Poté se pokusím o shrnutí druhů výslechu. Pro

mou práci je také důležité vymezit pojem dítě jako takový, zejména proto, že jeho užívání v trestněprávních předpisech není vždy jednotné.

Druhá kapitola je věnována fázím výslechu. Nejprve se budu zabývat samotnou přípravou výslechu a jejími odlišnostmi v případě, že jde o výslech dítěte. Následně popíšu stadia výslechu od úvodního stadia až do závěru a také se budu snažit upozornit na veškeré odlišnosti spojené s výslechem v případě, kdy v pozici vyslýchaného bude dítě.

Ve třetí kapitole se poté zaměřím na některé faktory, které výslech dětí ovlivňují, ať už jde o vnitřní faktory, tedy zvláštnosti dětské psychiky spojené s jejich neukončeným vývojem, či o vnější faktory, které na děti při výslechu působí. Zároveň v této kapitole popíši několik metod a pomůcek, jež jsou při výslechu dětí užívány.

Poslední kapitola je věnována kazuistikám výslechů dětí, které se budu snažit rozebrat podle výše uvedených kritérií, zda byly dodrženy veškeré zásady a pravidla výslechu dětí. Zda vyslýchající osoba brala v potaz věk a přizpůsobila mu vedení výslechu, co se poučení, otázek, interakce a délky výslechu týká. Budu se také snažit využít poznatky z teoretické části práce a promítnout je do popisu těchto výslechů.

1. Obecné vymezení pojmů

1.1. Výslech

Nejobecněji lze výslech popsat jako určitý právem upravený a řízený proces pro získání, zpracování, zhodnocení a v neposlední řadě zdokumentování informací o předmětu vyšetřování, tedy o určitém skutku. Výslech je třeba chápat jako interdisciplinární institut, k jehož správnému popsání je potřeba využít několika vědních oborů, kterými jsou trestní právo, kriminalistika a psychologie. Lze na něj tedy pohlížet jako na procesní úkon, kriminalistickou metodu či jako na specifickou formu sociálního styku právě v závislosti na tom, který z výše zmíněných tří vědních oborů použijeme pro jeho zkoumání. Trestní právo upravuje procesní postavení vyslýchaného a kriminalistika poskytuje postupy pro získání právně a kriminalisticky relevantních informací. Dohromady poznatky těchto dvou vědních oborů vytvářejí procesní postavení a postupy při vedení výslechu, tedy jeho kvantitativní stránku. Psychologie pak tyto poznatky doplňuje o kvalitativní stránku výslechu, do níž patří prožívání a chování jeho účastníků.¹

Z výše zmíněného vyplývá, že výslech je velice složitý proces, při němž jsou kladeny vysoké požadavky na vyslýchající osobu, která jej vede a jejímž úkolem je se v tomto procesu dopracovat v ideálním případě k úplné a pravdivé výpovědi vyslýchané osoby.

Pro pochopení pojmu výslech je nejprve nutné si jej rozebrat právě z již výše zmíněných tří hledisek – kriminalistiky, trestního práva a psychologie.

1.1.1. Kriminalistické pojetí výslechu

Výslech je v kriminalistice brán jako metoda praktické činnosti, při níž se v podobě výpovědi získávají z paměťových stop vyslýchaných poznatky o vyšetřované události.² Úkolem výslechu jako kriminalisticko-taktické metody je získat úplnou a pravdivou výpověď prostředky a postupem, které budou v souladu se zákonem a jím stanovenými právy a povinnostmi vyslýchaného a vyslýchajícího.³

Z výše zmíněné definice vyplývají tyto základní znaky výslechu:

- Cílem výslechu je **získání právně a kriminalisticky relevantních informací o vyšetřované události** tak, aby byl zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Pokud je dosaženo cíle výslechu, je pak správně protokolovaná výpověď jedním z hlavních zdrojů informací v trestním řízení.

¹ SPURNÝ, Joža. Psychologie výslechu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 154 s. ISBN 978-80-7380-153-3., s. 13 a 14.

² MUSIL, Jan. Kriminalistika. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0423-5., s. 156

³ PORADA, Viktor. Kriminalistika. Brno: CERM, 2001. ISBN 80-7204-194-0., s. 347

- **Paměťové stopy** vznikají vnímáním smyslových orgánů člověka. V případě výslechu jsou relevantní takové paměťové stopy, které byly získané v příčinné souvislosti s kriminalisticky významnou událostí. Proces ukládání v paměti probíhá, zjednodušeně řečeno, jako přeměna vjemu ve vědomí člověka. Vjem je smyslovým orgánem přeměněn na nervový impuls a přesunut do mozku, v němž následně dochází k biochemické přeměně složení paměťových buněk.⁴ Tyto paměťové stopy poté slouží jako zdroj relevantních informací, které jsou z nich získávány prostřednictvím reprodukce, tedy procesem sdělování těchto informací vyslychanou osobou osobě vyslychající v průběhu výslechu.⁵ Vnímání určitých situací nebo případně objektů a následná reprodukce takto vnímaných skutečností se odvíjí od vlastností osoby, jimiž jsou schopnost vnímání, fixování, vybavování si a reprodukce informací nebo také pocitů jedince, na kterého tyto skutečnosti působily. Například osoba nevidomá, nebude schopna při výslechu poskytnout vizuální informace. Vzhledem k jejímu handicapu u ní totiž nemohlo dojít ke vzniku paměťových stop nesoucích informace o vzhledu člověka či barvě určitých objektů.⁶
- **Zákonný rámec výslechu** určuje vedle Ústavy České republiky⁷ a Listiny základních práv a svobod⁸ především trestní řád, který stanoví práva a povinnosti vyslychaného a vyslychajícího a také upravuje základní procesní podmínky pro provádění výslechu.

Výslech je jednou z nejfrekventovanějších metod procesu vyšetřování trestného činu a využívá se při objasňování téměř jakékoliv kriminalisticky relevantní události. V některých případech vyšetřování trestné činnosti je to dokonce jediná kriminalistická metoda, kterou lze použít. Je tomu tak například v případě trestného činu pomluvy, který je možné spáchat i ústně, z tohoto důvodu poté nepřicházejí v úvahu jiné důkazy než výslechy dotčených osob. Jde tedy o velice důležitou kriminalistickou metodu, jež je nenahraditelná a je základem pro další kriminalisticko-taktické metody, jimiž jsou například prověrka výpovědi na místě, rekonstrukce či kriminalistický experiment, v jejichž případě pak výslech slouží jako informační podklad.

⁴ STRAUS, Jiří. Úvod do kriminalistiky. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-367-4., s. 89 a 90

⁵ PORADA, Viktor. Kriminalistika. II: Kriminalistické metody odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995. ISBN 80-7067-465-2., s. 62

⁶ STRAUS, Jiří. Úvod do kriminalistiky., s. 88

⁷ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

⁸ Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16.12.1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (ústavní zákon č. 2/1993 Sb.)

1.1.2. Výslech z pohledu trestního práva

Výslech je z trestněprávního hlediska procesním úkonem a jedním z nejdůležitějších a nejčastěji využívaných důkazních prostředků. Cílem výslechu je získání informací o událostech týkajících se předmětu trestního řízení, tedy o určitém trestněprávně relevantním skutku. Výsledkem procesu výslechu a nosičem informací je výpověď, kterou lze dělit podle pozice vyslýchané osoby na výpověď obviněného, poškozeného, svědka nebo znalce. Výpověď poté slouží jako důkazní prostředek užívaný v trestním řízení. Úkolem výslechu je tedy zjistit, zda se daný skutek opravdu stal, zda je trestným činem a v neposlední řadě také identifikovat osobu pachatele.

Hlavním právním předpisem upravujícím trestněprávní problematiku výslechu je zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále pouze „trestní řád“ nebo „TŘ“). Ustanovení tohoto zákona obsahují právní rámec průběhu výslechu, zejména jeho zásady a pravidla protokolace. Jako důkaz v řízení před soudem je možné uplatnit pouze výpověď, která byla získána právě v souladu s právními zásadami a pravidly pro vedení výslechu. V trestním řádu se úprava výslechu nachází v první části v hlavě páté nazvané „Dokazování“ a podle postavení osoby vyslýchaného se dělí na výslech obviněného, který upravují §§ 91-95 a výslech svědka, který je upraven v § 101 a následujících. Cílem jak výslechu obviněného i svědka je zjistit pokud možno úplný a jasný obraz o skutečnostech důležitých pro trestní řízení.⁹ Výslech obviněného má k tomu ještě jednu velmi důležitou funkci, pro obviněného je to totiž také možnost vyjádřit se k obvinění, dále možnost vyličit skutečnosti, které jsou předmětem obvinění ze svého úhlu pohledu, uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracejí a nabídnout důkazy pro podporu těchto svých tvrzení.¹⁰

Úprava výslechu obviněného dítěte je částečně také obsažena v zákoně číslo 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále pouze „ZSVM“ nebo také „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“), jenž je speciálním právním předpisem, neboli *lex specialis*, k trestnímu řádu. Ustanovení trestního řádu se pak použijí v případě výslechu dítěte pro problematiku, jež není speciálně upravena v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Například k základním zásadám provádění výslechu obsažených v trestním řádu přibývá také zásada definovaná v § 57 ZSVM jako nutnost postupovat ohleduplně a šetřit osobnost mladistvého, což znamená zejména požadavek přihlídnutí k věku a duševní vyspělosti a zvolení takového postupu, který nenaruší psychickou a sociální rovnováhu vyslýchaného a neohrozí tak jeho další

⁹ Srov. § 92 odst. 1 a § 101 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹⁰ Srov. § 92 odst. 2 trestního řádu

vývoj.¹¹ Zvýšenou ochranu mladistvých při výslechu stanoví i § 59 ZSVM, který ukládá státnímu zástupci věnovat výkonu dozoru ve věcech provinění mladistvých zvýšenou pozornost a dbát na ohleduplné zacházení s mladistvým.¹² Zvláštním institutem týkajícím se výslechu dětí mladších patnácti let je možnost upustit od výslechu dítěte, jestliže bylo jeho jednání naplňující znaky činu jinak trestného spolehlivě prokázáno jiným způsobem, tento institut je zakotven v § 92 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Využití této možnosti se však jeví jako vhodné pouze v případech, kdy by dítě vzhledem ke svému věku či mentálnímu vývoji nebylo schopno pochopit smysl řízení, jeho účast na něm by tak byla zbytečná a pro dítě bezdůvodně traumatizující. Je ale důležité nepodceňovat velký výchovný vliv účasti dítěte na řízení. V případě, kdy je dítě schopné jeho smysl pochopit, je dle mého názoru tento vliv pro nápravu dítěte velmi důležitý a v některých případech je jako trest dostačující právě pouze samotné zapojení dítěte do trestního řízení a následné projednání věci před soudem.¹³ Upuštění od výslechu není možné v ten moment, kdy dítě o výslech samo výslovně požádá. Věta druhá ustanovení § 92 odst. 1 zároveň také zaručuje dítěti právo vyjádřit se k věci. Toto právo vychází z čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, podle kterého každé dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo se svobodně vyjadřovat při projednávání záležitostí, jež se jej týkají.¹⁴ Tedy, že názor dítěte musí být vždy zjištěn.

Veškerá výše zmíněná ustanovení jsou závazná a zaručují elementární náležitosti, kterým musí každý výslech dítěte, jakožto vyšetřovací úkon, vyhovovat.

1.1.3. Výslech z hlediska psychologie

Vědní disciplína, která se zabývá výslechem z psychologického hlediska, se nazývá forenzní psychologie. Obecným předmětem psychologie je prožívání a chování. Stejně tomu tak je i v případě forenzní psychologie, jejímž předmětem je právě prožívání a chování účastníků výslechové interakce. Forenzní psychologie proto vnímá výslech jako probíhající dění mezi vyslychajícím a vyslychaným. Podle pana doktora Spurného lze z hlediska psychologie na výslech nahlížet jako na dynamický, relativně uzavřený, v čase ohraničený systém vzájemně podmíněných interakcí probíhajících mezi vyslychaným a vyslychajícím, které se realizují ve specifických podmínkách. Na výslech lze dále nahlížet jako na vnitřní proces utváření výpovědi,

¹¹ ŠÁMAL, Pavel. § 57 [Výslech mladistvého]. In: ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 507.

¹² Srov. § 59 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

¹³ Srov. § 11 odst. 1 písm. a) zákona o soudnictví ve věcech mládeže

¹⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana. § 92 [Jednání]. In: ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, s. 725.

jež je konečným produktem těchto interakcí. Interakce mezi vyslychajícím a vyslychaným tvoří základ výslechové situace, která se liší od jiných druhů situací svým předmětem, obsahem, průběhem, ale také motivací a vztahy účastníků. Souhrnně tak lze říci, že psychologie hledí na výslech jako na sociální situaci svého druhu.¹⁵

1.1.4. Druhy výslechu

Docent Miroslav Němec ve své knize rozděluje výslech podle několika kritérií, a to:

1. podle trestní minulosti vyslychaného;
2. podle procesního postavení vyslychaného;
3. podle fyzického a psychického stavu vyslychaného;
4. podle úplnosti a věrohodnosti výpovědi vyslychaného.¹⁶

V případě rozlišení podle trestní minulosti vyslychaného se jedná o dělení výslechu na výslech osoby dosud netrestané, který je standardním druhem, jenž by při správně provedené přípravné fázi výslechu, v níž by se vyšetřovatel měl dopodrobna seznámit s osobností vyslychaného a okolnostmi případu, neměl být problémový. Dále na výslech osoby v minulosti již jednou trestané, při němž je nutné počítat s určitou zkušeností vyslychané osoby z předešlého výslechu, která většinou bývá negativní, což může zapříčinit, že tato osoba dost možná nebude chtít spolupracovat a výslech bude touto skutečností zkomplikován. Posledním druhem výslechu dle trestní minulosti je výslech osoby v minulosti trestané již několikrát¹⁷. Tento druh výslechu je vnímán jako nejproblematictější, proto vyžaduje mnohem důkladnější přípravu, zejména pečlivé shromáždění veškerých údajů o vyslychané osobě a předešlých výsleších, kterých se účastnila. Zároveň je třeba, aby se vyslychající osoba oprostila od předsudků a nenechala se jimi ovlivnit v přístupu k vyslychané osobě, protože ta by tím spíš reagovala negativně a odmítala při výslechu spolupracovat.¹⁸

Druhy výslechu podle procesního postavení vyslychané osoby jsou rozlišeny a upraveny právními předpisy, konkrétně trestním řádem a zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. Z tohoto hlediska pak rozlišujeme následující druhy:

1. vysvětlení podle § 61 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky;
2. výslech svědka, který je upravený v §§ 97 – 104 TŘ;
3. výslech svědka – poškozeného, upravený v §§ 43 – 47 TŘ;

¹⁵ SPURNÝ, Joža. Psychologie výslechu., s. 23

¹⁶ NĚMEC, Miroslav. Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti. Praha: Policejní akademie České republiky, Vydavatelství PA ČR, 2003. ISBN 80-7251-141-6, s. 17

¹⁷ Autor výčtu, pan docent Němec tuto osobu nazývá recidivistou, toto označení by v sobě však obsahovalo také předešlou osobu, tedy člověka v minulosti již jednou trestaného a mohlo by tedy působit matoucně.

¹⁸ Tamtéž, s. 17

4. výslech utajeného svědka, který se liší především v protokolaci a ve snaze ukryt totožnost svědka, jemuž by jinak mohlo hrozit nebezpečí újmy, pojednává o něm § 55 odst. 2 TŘ;
5. výslech znalce, týkající se jeho znaleckého posudku je upraven v § 108 TŘ a stačí při něm, aby se znalec na svůj znalecký posudek odvolal a stvrdil ho;
6. výslech podezřelé zadržené osoby, kterým se zabývá § 76 odst. 5 TŘ;
7. výslech obviněného, který upravují §§ 90 – 95 TŘ;
8. výslech obžalovaného, jehož úprava je obsažena v § 207 a § 208 TŘ.¹⁹

Autor výčtu, docent Němec, v něm však opomíjí uvést, že podání vysvětlení není upraveno pouze zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ale také trestním řádem v jeho § 158 TŘ, dovoluji si jej tak do výčtu přidat jako devátý druh.

Podle fyzického a psychického stavu vyslýchaného rozlišuje docent Němec výslech nezletilce, mladistvého, osoby staré, nemocné, zraněné a osoby umírající, dále také osoby psychicky defektní osoby a těhotné ženy. Je samozřejmé, že veškeré tyto osoby budou při výslechu potřebovat zvláštní přístup, ať už z důvodu věku či současného fyzického nebo psychického stavu.

Konečně podle úplnosti a věrohodnosti výpovědi vyslýchaného rozeznáváme výslech lhajícího, či nelhajícího svědka a výslech svědka mýlícího se. Stejně dělení se používá i v případě osoby obviněného – výslech lhajícího, či nelhajícího obviněného, dále také výslech obviněného lživě obviňujícího sebe či jiné osoby a v neposlední řadě výslech obviněného, který vůbec vypovídat nechce.²⁰

1.2. Dítě

1.2.1. Vymezení pojmu z hlediska práva

Pro účely této práce je potřeba také vymezit pojem dítě, konkrétně tedy jaká osoba se pod tímto pojmem rozumí. Dítě je definováno v několika vnitrostátních právních předpisech i v mezinárodních dokumentech. Lze říci, že v českém právním řádu neexistuje jednotná definice pojmu dítě a v právních předpisech, které s tímto pojmem pracují, se liší jeho věkové vymezení. Například zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“) ve svém ustanovení § 126 uvádí, že „*Dítětem se rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak*“.²¹ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahuje trochu jiné pojmosloví, ten

¹⁹ Tamtéž, s. 18

²⁰ Tamtéž, s. 21, 23

²¹ Srov. § 126 trestního zákoníku

rozlišuje děti mladší patnácti let a mladistvé, jimž v době spáchání provinění bylo patnáct let či více, souhrnně pak tyto dvě skupiny dětí označuje za mládež. V trestním řádu je pojem dítě také zmiňován, konkrétně v ustanovení § 102, které dětem, v tomto případě všem osobám mladším osmnácti let, zaručuje vyšší ochranu, pokud jsou vyslýchány v pozici svědka. Dalším takovým právním předpisem je zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále „zákon o obětech trestných činů“ nebo „ZOTČ“). Zákon o obětech trestných činů při svém přijetí mimo jiné novelizací trestního řádu zvýšil věkovou hranici v již zmíněném § 102 z patnácti let na osmnáct. Dále tento zákon také v § 2 odst. 4 písm. a) pracuje s pojmem dítě, které označuje za zvlášť zranitelnou oběť. V neposlední řadě pojem dítě definuje také pokyn policejního prezidenta č. 268/2020, o činnosti na úseku dětí, dle něhož je dítětem každá osoba mladší 18 let.²²

Z mezinárodních dokumentů pak tento pojem užívá Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989, ta ve svém článku 1 označuje za dítě každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud nenabude zletilosti dříve na základě právního řádu, který se na ni vztahuje. Dle českého práva není, kromě dosažení věku osmnácti let, žádný jiný způsob nabytí zletilosti. Stejně tak i Evropská úmluva o výkonu práv dětí z roku 1996 ve svém článku 1 stanoví, že se její úprava užije na děti mladší osmnácti let.

Pro účely této diplomové práce tak budu používat pojem dítě jako označení osoby mladší osmnácti let.

1.2.2. Vývojová období a jejich charakteristika

Ačkoliv je každý jedinec neopakovatelnou osobností s vlastní individualitou, je možné obecně konstatovat, že se z objektivního hlediska každá osobnost vyvíjí v určitých společných bodech shodným způsobem navzdory své individualitě a jedinečnosti. Psychický vývoj je tak možné charakterizovat jako zákonitý proces, který se skládá z několika na sebe navazujících vývojových fází. Nebývá plynulý a rovnoměrný a každý vývojový stupeň je ve svých dílčích aspektech kvantitativně a také kvalitativně odlišný od stupně předchozího. Duševní změny mají neopakovatelný a individuální průběh. Právě neopakovatelnost a individualita se zde objevují jako důsledek vícefaktorové podmíněnosti vývoje jedince.²³ Faktory ovlivňujícími vývoj jsou dědičnost a prostředí, v němž jedinec vyrůstá.²⁴

²² Srov. čl. 2 písm. a) pokynu policejního prezidenta č. 268/2020, o činnosti na úseku dětí

²³ ČAČKA, Otto. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0. s. 15-17

²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0. s. 12-17

Pojem dítě jako osoba mladší osmnácti let, jak jsem jej již ve své práci definovala, v sobě zahrnuje velice dynamické období života člověka, v němž dochází v relativně krátkých časových obdobích ke značným změnám v osobnosti. Protože se osobnost dětí stále vyvíjí, je zatím neúplná a nevyvážená, liší se výslech dětí od výslechu dospělých a touto skutečností je pak také ospravedlněna potřeba přistupovat k výslechu dítěte odlišným způsobem. Pro správnou přípravu, vedení a následné vyhodnocení výslechu dítěte je nutné zohlednit jeho věk a s ním spojený duševní a tělesný vývoj. Alespoň základní znalost psychologie je tedy klíčem pro vhodnou volbu otázek, stejně tak jako pro určení vhodné délky a taktiky výslechu či prostředí, v němž se bude výslech odehrávat.

Vývojová psychologie se zabývá zkoumáním souvislostí a pravidel vývojových proměn osobnosti, dále se také zabývá jednotlivými oblastmi lidské psychiky a usiluje o porozumění mechanismům, které v jednotlivých obdobích vývoje působí. Umožňuje nám tak s pomocí získaných poznatků lépe specifikovat vývojová období a jejich příznačnosti. Znalosti z oboru vývojové psychologie přispívají vyslychající osobě k vytvoření reálného očekávání ve vztahu k vyslychané osobě ve věku nižším osmnácti let.²⁵

Psychický vývoj v sobě zahrnuje několik dílčích oblastí, jež se nerozvíjejí odděleně, ale v interakci, patří mezi ně:

- *biosociální vývoj*, zahrnující tělesný vývoj a s ním spojené změny;
- *vývoj kognitivních funkcí*, do něhož patří psychické procesy podílející se na poznávání a uchovávání získaných poznatků;
- *vývoj motivačně emoční složky*, ten zahrnuje proměnu emočního prožívání a regulace;
- *psychosociální vývoj*, sem patří proměny osobnostních a sociálních charakteristik, rolí, mezilidských vztahů a způsobů chování.²⁶

V této kapitole se zaměřím na vývoj kognitivních funkcí, tedy vnímání, paměť, představivost, komunikaci a také částečně vývoj motivačně emoční složky osobnosti, tedy na morální citění jedince.

Způsobů jak popisovat a periodizovat vývoj psychiky je několik, já jsem si pro účely své diplomové práce vybrala rozdělení do věkových skupin, jejichž specifika jsou dle mého názoru využitelná pro rozlišení pravidel vedení výslechu. Tyto věkové skupiny jsou následující:

1. rané dětství
2. předškolní věk 4 – 6 (7) let

²⁵ Tamtéž, s. 9-10

²⁶ Tamtéž, s. 11

3. mladší školní věk 6 (7) – 11 let
4. starší školní věk 11 – 15 let
5. mladiství 15 – 18 let

1.2.2.1. Období raného dětství

Do tohoto období je možné zařadit období novorozenecké, kojenecké a batolecí. Vzhledem k tomu, že v prvních dvou etapách z větší části dochází teprve k vývoji základních lidských schopností a dovedností, nejsou tyto etapy pro mou práci podstatné. Jedinci se v těchto vývojových fázích subjekty výsledku pravděpodobně nestanou, a to především vzhledem k tomu, že nemají rozvinutou mluvu ani ostatní kognitivní funkce.

O možnosti provedení výsledku lze začít uvažovat ke konci vývojového období batolete, které trvá od 1. do konce 3. roku věku dítěte, v tomto období totiž dochází k velice rychlému vývoji myšlení, paměti a řeči. Doba schopnosti batolete udržet pozornost se prodlužuje, a to dle ruského psychologa Rubinštejna takovým způsobem, že mezi prvním a druhým rokem je dítě schopné u hry udržet pozornost až 21 minut, mezi druhým a třetím rokem až 27 minut a ke konci třetího roku již 50 minut.²⁷

Typickou pro toto vývojové období je snaha o bezprostřední smyslový kontakt s okolím, protože jej batole tímto způsobem prozkoumává. Dítě v batolecím věku je samostatnější, aktivnější a postupně si uvědomuje řád okolního světa. V této vývojové fázi je nově schopno představit si činnost a její výsledky, aniž by ji muselo skutečně provádět, jako příklad lze uvést situaci s hrací krychlí pro děti, která má po stranách výřezy různých geometrických tvarů a malá geometrická tělesa, která těmito otvory dítě do výřezů zastrkává. Dítě v nižších vývojových etapách, například starší kojeneček, by bezmyšlenkovitě zkoušelo všechna tělesa do té doby, než by se mu podařilo jedno dovnitř zastrčit. Na batoleti je již vidět, že přemýšlí o podobnosti tvarů či o tom, zda je těleso při zasouvání správně otočeno. Řešení faktickým zkoušením možných alternativ je tak v batolecím období nahrazeno strategií jejich ověřování pouze na symbolické úrovni, tedy v mysli.²⁸

Dítě je v tomto období egocentrické, každé omezení vnímá a prožívá velmi osobně, což způsobuje jeho afektované a bouřlivé reakce. Batolecí věk je pro dítě také jakýmsi obdobím vzdoru, dítě si již začíná uvědomovat samo sebe a snaží se, aby se za každou cenu prosadilo.²⁹

²⁷ ČAČKA, Otto., c. d., s. 48-5

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 113

²⁹ ČAČKA, Otto., c. d., s. 48

Batole se koncentruje na celkem omezenou dobu přítomnosti a bezprostřední minulosti. Ve třetím roce rozlišuje, co bylo dříve a co následovalo, z toho důvodu začíná chápat pojmy vymezující vztah dvou událostí v čase, tedy „před“ a „po“. Na konci této vývojové etapy již batole dokáže rozlišit i vzdálenější a bližší minulost.³⁰

Jak je zmíněno výše, v průběhu tohoto vývojového období se v rámci nárůstu schopnosti seberegulace zlepšuje i schopnost zaměřit svou pozornost určitým žádoucím směrem a udržet ji. Dítě je schopné lépe odolávat rušivým vlivům, přesto je stále nutné počítat s velice krátkou dobou soustředění a relativně snadným odpoutáním pozornosti dítěte. Schopnost dítěte udržet pozornost ovlivňuje mimo jiné i jeho emoční ladění, negativní emoce ji narušují a ztěžují její udržení, které je většinou samo o sobě velice náročné i v neutrální situaci. Pozitivní emoční ladění spojené s nějakou činností či osobou naopak stimuluje dětský zájem vůči nim a pozitivně tak působí na udržení pozornosti dítěte. Selektivita zaměření pozornosti se rozvíjí až ke konci této vývojové etapy, do té doby není dítě schopno potlačit podněty, které nepovažuje za důležité.³¹

V batolecím věku pokračuje zrání mozkových struktur a jejich propojování, které slouží rozvoji paměti. V průběhu druhého roku života tak dochází k jejímu zlepšení, projevujícím se rychlejším a účinnějším zpracováním informací a prodlužováním délky jejich uchování. Mimo to se zvyšuje i efektivita ukládání do paměti, v důsledku čehož roste také objem znovu vybavených informací. Studie prokázaly, že v osmnácti měsících dítě udrží zpracovaný poznatek dva týdny, ve dvou letech si jej pamatuje již tři měsíce. Blízké osoby a známé předměty dítě do dvou let znovupoznává po dobu osmi týdnů, ve třech letech dokonce i po sedmi měsících.³² Problematické je, že v tomto věku nemají děti ještě zcela rozvinutou autobiografickou paměť, tedy tu, která zahrnuje události, jež prožívalo a jejichž aktérem bylo samo dítě. Na přelomu batolecí etapy a předškolního věku je dítě schopno si z těchto událostí uchovat pouze velmi málo osobních vzpomínek. Autobiografická paměť také vyžaduje schopnost propojovat zážitky mezi sebou a obsahuje nejen popis těchto událostí, ale především vědomí významu dané situace. Dítě si musí uvědomovat, co v daný moment dělá a zároveň prožívá, což je schopnost, která se rozvíjí až v pozdějších etapách vývoje.³³

³⁰ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 119

³¹ Tamtéž, s. 122 a 123

³² Metodika Policejního prezidia České republiky, Poučení dítěte před výsledkem ve speciální výslechové místnosti. s. 4

³³ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 124-127

Intenzivní rozšiřování slovníku probíhá ve druhé polovině třetího roku, kterému se říká stadium otázek „Co je to?“, dítě se aktivně zajímá o názvy věcí, živých bytostí, a poté o názvy činností a pomocí odpovědí od dospělých si rozšiřuje slovník. Rychlost vývoje řeči tedy závisí především na okolí a na jeho ochotě dítěti věci vysvětlovat a reagovat na jeho otázky. Na konci vývojového období batolete se slovní zásoba dítěte pohybuje okolo tisíce slov.³⁴

Přestože kresba má v batolecím věku podobu čmáranic a čarání, už kolem třetího roku začíná dítě při kreslení dávat svým obrázkům určitý obsah. Začíná kreslit „postavy hlavonožce“, což jsou velmi zjednodušené lidské postavy, které se s přibývajícím věkem dítěte stávají detailnější. Když dítě v batolecím věku kreslí postavu, převážně kreslí samo sebe a to, jak se cítí, je zde tedy už možnost, že kresba dítěte poskytne pozorovateli určité indicie o jeho stavu. Proto by se na konci tohoto vývojového období, tedy blíže k věku čtyř let, kresba dítěte již dala použít pro určité diagnostické účely.³⁵

1.2.2.2. Předškolní věk

Předškolní období trvá od tří nebo čtyř let do šesti, někdy i do sedmi let, protože jak vyplývá z názvu, konec této fáze je určen nástupem dítěte do školy. Například profesorka Vágnerová ve své knize „Vývojová psychologie: dětství a dospívání“ periodizuje toto období právě od 3 do 6 až 7 let, naopak pan docent Čačka ve své knize „Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace“ toto období zasazuje mezi 4. až 6. rok věku dítěte.

Vzhledem k tomu, že batolecí období vývoje výše definuji jako období trvající od jednoho roku do konce tří let věku dítěte, přiřadila bych, pro účely své diplomové práce, počátek období předškolního věku, obdobně jako pan docent Čačka, ke čtvrtému roku života dítěte. Co se týče horní věkové hranice, přiklonila bych se spíše k názoru paní profesorky Vágnerové, a tedy tomu, že konec této fáze je určen věkem nástupu do školy a je pohyblivý mezi šestým a sedmým rokem věku dítěte.

V tomto období je vnímání dítěte stále zaměřeno velmi egocentricky a osobně, pouze na objekty či skutečnosti, které dítě bezprostředně a subjektivně zaujmou. Mezery v poznání stále velmi pohotově doplňuje fantazií. Při následném zprostředkování toho, co prožilo a vnímalo, se dítě předškolního věku nechává velice jednoduše unést fantazií a emocemi, z tohoto důvodu je zde třeba si být vědom rizika, že volný popis skutečností může být vylepšen fantazií dítěte. Jedná se pak o takzvané nepravé lži neboli konfabulace, kdy je dítě o skutečnosti a pravdivosti

³⁴ ČAČKA, Otto., c. d., s. 52

³⁵ DAVIDO, Roseline. Kresba jako nástroj poznání dítěte. Vyd. 2. Přeložil Alena LHOTOVÁ, přeložil Hana PROUSKOVÁ. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1., s. 21-24

takovýchto fantazijních představ přesvědčeno, přestože pravdivé a skutečné nejsou.³⁶ V přístupu dítěte k vnější realitě se stále projevuje velmi nízká objektivita.³⁷ Pro dítě je důležité, jak se situace jeví jemu, tedy jak jí samo rozumí a jak ji chápe. Podstatu světa dítě v tomto věku vesměs ztotožňuje s viditelnými znaky, bude například velmi těžké mu vysvětlit, že delfín není ryba. Dítě totiž vidí, že delfín žije ve vodě a jeho vzhled je totožný se vzhledem ryb, je pro něj proto pouze těžce pochopitelné a uvěřitelné, že delfín je savcem.³⁸ Předškolní dítě ve svém uvažování zatím nerespektuje zákony logiky a jeho myšlení tudíž není přesné.

Dítě předškolního věku stále ještě není schopno jednorázově udržet pozornost po delší časový úsek. Jeho pozornost je stále velmi přelétavá, což dítěti sice napomáhá k většímu příjmu informací, ale zároveň ztěžuje práci vyslychající osobě, která se snaží udržet pozornost dítěte zaměřenou na předmět výslechu alespoň po dobu jeho trvání.³⁹ Paměť je v tomto období již na poměrně dobré úrovni, dochází k nárůstu její kapacity a rychlosti zpracování informací. Doba, po kterou si dítě události a vjemy zapamatuje, se pohybuje v rozpětí od deseti měsíců do tří let a je závislá na významu, který dítě dané události či vjemu přikládá.⁴⁰

Zlepšováním pohybové koordinace se dítěti rozšiřují obzory poznání, přestává být totiž závislé na kočárku či nošení od dospělých, zvládá již chůzi a postupně se učí jízdě na kole, bruslení a jiným aktivitám. Zvyšování pohyblivosti má vliv na rozvoj vnímání a myšlení, protože pohyb dítěti zprostředkovává kontakt s okolím, díky čemuž získává nové zkušenosti a vědomosti. Zároveň se mu také zlepšuje kvalita kognitivních schopností, což právě společně s větší samostatností vede k vývoji řečové kompetence. Dítě již ovládá základy gramatiky a slovní zásoba se mu začíná rozrůstat s tím, že na konci předškolního období je již schopno vytvářet komplexní vyprávění a příběhy. Přesto je ale třeba pamatovat na to, že jde stále jen o základy gramatiky a je tomu třeba přizpůsobit komunikaci ze strany vyslychající osoby, protože dítě předškolního věku není schopno porozumět například trpnému rodu a mohlo by si jeho použití ve větě vykládat nesprávně.⁴¹

Kresba se začíná stávat symbolem, který reprezentuje určitý skutečný objekt, obsahuje jeho podstatné znaky a je pro běžného pozorovatele rozpoznatelný. Do jaké míry je kresba podobná vyobrazovanému objektu závisí na rozvoji schopností a dovedností dítěte. Kresba je zatím spíše vyjádřením názoru a subjektivního vztahu dítěte k zobrazovanému objektu či osobě,

³⁶ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 184 a 185

³⁷ ČAČKA, Otto., c. d., s. 70

³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 174

³⁹ ČAČKA, Otto., c. d., s. 71

⁴⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Výslech dítěte a jeho úskalí. 1. Právo a rodina, 2010, 12(3), s. 9-12. ISSN 1212-866X.

⁴¹ tamtéž

nežli snahou o jejich realistické vyobrazení. V kresbě tedy mohou být zvýrazněné detaily, které se dítěti zdají významné. Stejně tak se může měnit poměr kreslených postav, například kresba rodičů, kdy jeden z nich je velikostně v nepoměru s druhým, může značit preferenci dítěte mezi nimi.⁴²

Dítě předškolního věku ještě převážně posuzuje správnost a špatnost chování egocentricky, tedy z hlediska toho, jaké má chování, ať už jeho či jiných osob, důsledky pro dítě samotné. V předškolním období se již mírně rozvíjí morální uvažování, tedy snaha o rozlišení dobrého a špatného jednání a také se rozvíjí morální emoce, což znamená vnímání pocitů jiného člověka a ně navazující hodnocení vlastního chování, které tyto pocity způsobilo. Mladší předškolák je schopen morálního hodnocení různých činů, přestože mnohdy nedokáže vysvětlit, proč dané chování hodnotí buď pozitivně, nebo negativně. Schopnost odůvodnit své úvahy získá až na konci tohoto vývojového období. Morální vývoj ovlivňují především zkušenosti z rodiny, tedy podněty, které dítě dostává od rodičů a zároveň i způsob, jakým jsou tyto podněty dítěti sdělovány. Důležitá je vřelost a vnímavost ze strany rodičů, protože ta dítěti usnadňuje přijetí a internalizaci morálních norem a hodnot. Naopak přísnost, neústupnost a nekompromisnost mohou v dítěti vyvolat odpor vůči určitým pravidlům a jejich následné odmítání. Na konci předškolního věku se rozvíjí schopnost cítit vinu, její existence pak funguje jako vnitřní regulace chování dítěte a uplatňuje se v situacích, kdy absentuje vnější regulace ve formě dohlížející dospělé autority.⁴³

1.2.2.3. Mladší školní věk

Období mladšího školního věku začíná nástupem do školy a končí dosažením věku jedenácti let. Nástup do školy s sebou přináší výrazné změny pro životní režim dítěte. Změna prostředí mateřské školy na školní prostředí, ve kterém již převažuje učení nad hrou, přibývají povinnosti a od dítěte je vyžadováno, aby vydrželo klidně sedět na svém místě v lavici a soustředilo pozornost na vykládanou látku, může být pro dítě, společně se změnou kolektivu, velmi náročným obdobím.

Aby mohlo dítě nastoupit do školy, je třeba, aby dosáhlo takzvané „školní zralosti“, což znamená, že jeho tělesný, duševní a sociální vývoj jsou na úrovních odpovídajících nárokům školy. Dítě by mělo být v tělesném stavu dovolujícím zúčastnit se výuky. Měřítky pro posouzení této skutečnosti jsou například osifikace ruky, zpevnění zádového svalstva, rozvoj jemné motoriky a senzomotorické koordinace. Zároveň by dítě mělo dosáhnout určitého stupně

⁴² DAVIDO, Roseline., c. d., s. 30 a 31

⁴³ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 251 až 256

duševní vyspělosti, zde se zkoumá zejména úroveň záměrné pozornosti, její intenzita a stabilita, dále se zkoumá také kvalita vnímání, například rozlišování detailů či znalost směrů – nahoru x dolů, doleva x doprava, důležité je také posouzení dosažené úrovně paměti, zvládnutí řeči a schopnosti verbální komunikace. V neposlední řadě je zkoumána emoční zralost dítěte, tedy dosažení určité citové stability a odolnosti vůči frustracím. Spolu s emoční zralostí jde také o sociální zralost, v jejímž rámci by měl být překonán egocentrismus, dítě by mělo být schopné akceptovat příkazy autorit a začlenit se do kolektivu ostatních dětí.⁴⁴

Po nástupu do školy se u dítěte upevňuje schopnost záměrného vnímání a rozvíjí se logické myšlení. Učením a kontaktem s vrstevníky se samozřejmě obohacuje slovní zásoba dítěte, což s sebou přináší i lepší vyjadřování a schopnost sdělovat skutečnosti obsahově přesněji. Vzhledem k tomu, že se dítě ve škole učí o čase, časové posloupnosti a pracuje s pojmy hodina, den, týden, měsíc, včera, dnes, zítra aj., zpřesňuje se jeho porozumění času a dítě již dovede řadit události v časové posloupnosti tak, jak nastaly.⁴⁵

Způsob myšlení dítěte se mění s nástupem decentrace, konzervace a reverzibility. Decentrace znamená schopnost posoudit vnímanou skutečnost z více hledisek, což umožňuje vžít se do jiného člověka, respektive nahlédnout na skutečnosti jeho perspektivou. Tato schopnost tedy může přispět k usnadnění výslechu tím, že dítě již bude schopno pozorovat svět očima druhého a díky tomu lépe interpretovat a zodpovídat otázky mezilidských vztahů, především těch, jejichž vývoj pozorovalo jako svědek, protože na tyto vztahy již nenahlíží pouze svou perspektivou.⁴⁶ Konzervace pak způsobuje, že si je dítě již plně vědomo trvalosti objektů, jejich vlastností a znaků, které dokáže odlišit od objektu samotného. Zároveň si začíná uvědomovat, že změna těchto znaků či vlastností neznamená konkrétně změnu objektu jako takového. Vědomí trvalosti objektů nezávisle na jejich vzhledu také značně přispívá přínosnosti výslechu dítěte, zvláště při poznávání předmětů, osob či míst, u nichž už najednou není pro dítě zásadní, zda jsou do detailů shodné s jeho vzpomínkou. Dítě mladšího školního věku by například spíše poznalo pachatele i kdyby jeho vzhled zcela neodpovídal vzhledu v době, kdy byl spáchán skutek, kterého bylo dítě svědkem. Například pokud by si v době mezi spácháním trestného činu a výslechem pachatel přebarvil vlasy či nechal narůst vousy. Reverzibilita pak úzce souvisí s konzervací a znamená pochopení vratnosti takových proměn předmětu.⁴⁷

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 270-275

⁴⁵ Tamtéž, s. 288

⁴⁶ Tedy nehodnotí vztah dvou lidí dle svého vztahu s nimi, ale vžije se do jejich pohledu na vztah.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 281-283

Školní věk je také momentem, kdy se začíná objevovat a rozvíjet kauzální myšlení, tedy uvědomování si vztahu mezi příčinou a následkem. A také uvědomění si, že dítě samo není vždy centrem vztahů. Vyslychající by si měl dát pozor na nadužívání kauzálního uvažování, jelikož mladší školáci stále věří, že každý jev má vysvětlitelnou příčinu. S čímž souvisí i nekritické přejímání vysvětlení od dospělých, kteří pro dítě představují určitou autoritu a prostředek interpretace světa.⁴⁸ Takové nekritické přejímání názorů autorit je způsobeno také zvýšenou sugestibilitou u dítěte, na kterou by si vyslychající osoba měla samozřejmě dát pozor a přizpůsobit tomu způsob výslechu. Více se sugestibilitě budu věnovat v kapitole „Zvláštnosti dětské psychiky a jejich dopad na vedení výslechu“.

1.2.2.4. Starší školní věk

Období mezi 11. a 15. rokem věku dítěte, které je označováno jako pubescence či raná adolescence⁴⁹, je obdobím mnoha změn, jež vedou ke ztrátě jistot a pro adolescenta představují určitou zátěž, která může vyvolat obranné reakce, mezi které patří například takzvaný mechanismus kyvadla, znamenající návrat dospívajícího k chování dítěte nižšího vývojového období. Tento návrat jedinci umožňuje zklidnění a opětovné prožití pocitu jistoty. Okolní tedy musí počítat s tím, že dítě se dítě v tomto vývojovém období může projevovat neadekvátně svému věku.

Hormonální změny, ke kterým v tomto období dochází, se projevují především na těle a orgánech adolescenta, důležitý je však jejich vliv na psychické procesy. Dítě je v tomto období více labilní a má tendenci reagovat přecitlivěle i v případě běžných situací, což v podstatě zhoršuje předvídatelnost jeho reakcí. Adolescent se začíná osamostatňovat od rodiny a přiklání se spíše ke svým vrstevníkům, kteří pro něj mají v tomto období značný význam a zároveň jej také intenzivně ovlivňují. Snahu zapadnout mezi určitou skupinu může doprovázet změna vzhledu, chování a samozřejmě také vztahu k autoritám, ať už v podobě rodičů, učitelů či právě policistů.⁵⁰

V tomto období se dovršuje vývoj inteligence. Rozvíjí se abstraktní myšlení, a protože dítě již chápe abstraktní pojmy, je schopno si je také zapamatovat. Paměť se v důsledku toho přestává orientovat pouze na konkrétní věci a zpracovává nyní i abstraktní pojmy. Současně se paměť mění z mechanické na logickou, což ve výsledku znamená, že místo neekonomického

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 281-286

⁴⁹ Období od 11 let do dospělosti je různými autory nazýváno rozdílně, například M. Vágnerová celé toto období nazývá adolescencí a rozděluje je na ranou a pozdní adolescenci. Profesor Langmeier a doktorka Krejčířová naopak toto období rozděluje na období pubescence od 11 do 15 let a období adolescence od 15 do zhruba 22 let.

⁵⁰ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 398 a n.

vštěpování, které vede k rychlému zapomínání, je dán důraz na porozumění a na systematické přiřazování nových informací k již dříve vytvořeným základům.⁵¹ Doba uchování vjemů v paměti se tímto prodlužuje, zároveň se stále zlepšuje schopnost zapamatovat si větší objem informací, k čemuž dochází jak z důvodu procesu dospívání, tak díky stimulacím, které dítěti přináší školní docházka a celkově díky nárokům, které na dítě škola klade.

Vlivem školní výuky se řeč rozvíjí kvalitativně i kvantitativně velmi rychle, rapidně se zvyšuje slovní zásoba, jež u průměrného jedenáctiletého dítěte čítá až 27 000 slov.⁵² Dítě je stále více schopno chápat smysl a obsah slov, která dříve používalo automaticky a začíná tak na základě kontextu celé věty správně rozumět i výrokům obsahujícím homonyma.⁵³

Ke konci tohoto období se začíná projevovat touha dospívajícího být při komunikaci s dospělými vnímán jako rovnocenný partner, jestliže tomu tak není, může přestat komunikovat či se uchýlit k úmyslné provokaci. Zároveň začínají mít dospívající sklony k argumentaci a neochotě naslouchat a přijmout názor dospělého jako autority. V tomto období je naopak na vrcholu vliv vrstevnické skupiny. Dospívající nekriticky přejímá to, co jeho vrstevnická skupina proklamuje, s cílem „zapadnout“ do kolektivu.⁵⁴

1.2.2.5. Mladiství

Toto vývojové období je posledním krokem v přechodu od nesamostatnosti k samostatnosti, od závislosti k nezávislosti a od neodpovědnosti k morální zodpovědnosti. Navazuje na starší školní věk a končí přibližně okolo dvaceti let.⁵⁵ Z hlediska tématu mé práce je však relevantní pouze období do věku osmnácti let, a to vzhledem k tomu, že dosažením tohoto věku se jedinec stává zletilým a v trestním právu je na něho nahlíženo již jako na dospělého.

V tomto vývojovém období se rychle mění postavení jedince ve společnosti, kdy u většiny mladistvých dochází k ukončení povinné školní docházky a k přechodu ze základní školy na školu střední nebo do učebního či pracovního poměru.⁵⁶

Stále pokračuje bouřlivý emoční vývoj, který započal v předešlém stadiu, mladistvý doposud neumí ovládat své emoce, a tudíž má standardně nižší frustrační toleranci, jeho reakce

⁵¹ ČAČKA, Otto., c. d., s. 236-238

⁵² LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0., s. 122

⁵³ Homonyma, neboli slova souzvučná, jsou ta slova, která mají stejnou zvukovou či grafickou podobu, ale jiný význam. Příkladem může být slovo rys – jako zvíře x rys – jako znak v obličej, nebo září jako devátý měsíc roku, či září jako synonymum slovesa svítí.

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 406 a n.

⁵⁵ Tamtéž s. 373

⁵⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ., c. d., s. 143

mohou působit přehnaně, vztahovačně či agresivně. Zároveň se v tomto období dotváří i sebepojetí jedince jako subjektivní představa o sobě samém, jež je tvořená v interakci s jinými osobami. Sebeпоjetí je tedy to, jak jedinec vnímá a hodnotí své „já“, toto hodnocení se může dostat do konfliktu s určitou životní situací a rolí, do které se v dané situaci mladistvý dostane. Příkladem takové situace může být i výslech, pokud je sebepojetí mladistvého v kolizi s jeho rolí vyslýchaného, mohou se projevit obranné mechanismy. Jedním z takových mechanismů je například deformované vnímání jiné osoby či vlastního jednání, kdy se jedinec snaží dosáhnout souladu mezi svým sebepojetím a tím, jak v dané situaci opravdu jednal, respektive jak se celá situace odehrála.⁵⁷

Způsob myšlení se stále zdokonaluje, mladiství dovedou experimentovat s vlastními úvahami, jejich myšlení je flexibilnější a systematictější. Intelektový vývoj v tomto období dosahuje svého vrcholu. S postupujícím věkem se mladistvý stává kritičtější ke svým vlastním úvahám a začíná si uvědomovat, že nemusí mít vždy pravdu. Stejně tak ale bývá kritický i k ostatním a má stálé sklony polemizovat s kýmkoliv, kdo zastává odlišný názor. Tato potřeba vyplývá z tendence ukázat své schopnosti a dovednosti.⁵⁸ Právě nový kritický způsob myšlení umožňuje mladistvému odlišit domněnku od prokázaného faktu, případně se nevyhovující domněnky vzdát a nahradit ji novou.

Objevuje se nový způsob morálního hodnocení. Z důvodu rozvoje empatie se mladistvý dokáže stále lépe vcítit do situace druhých lidí a vnímat své chování z jejich úhlu pohledu, proto také začíná častěji brát ohled na své okolí.⁵⁹

⁵⁷ SPURNÝ, Joža. Psychologie výslechu., s. 58-60.

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ., c. d., s. 390 a n.

⁵⁹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍROVÁ., c. d., s. 152

2. Jednotlivé fáze výslechu

2.1. Příprava výslechu

Předpokladem pro úspěšné provedení tak náročné a složité činnosti jako je výslech, je jeho důkladná příprava. Ta zahrnuje celou škálu činností, které musí vyslýchající osoba provést před tím, než bude přistoupeno k předvolání osoby. Kvalitní a důsledné provedení úkonů v přípravné fázi stanoví základní předpoklady toho, že výslech dojde zdárnému cíli. V případě zanedbání nebo podcenění přípravné fáze se mohou během výslechu objevit různé negativní jevy, například může dojít k projevům nejistoty ze strany osoby vyslýchajícího, k nimž může dojít bez ohledu na její zkušenosti a schopnosti. Nejhorším možným scénářem je poté nutnost výslechu kvůli zanedbané přípravě opakovat, což je, hlavně pokud se jedná o výslech dítěte, nežádoucí variantou. V případě výslechu dítěte mladšího patnácti let vyslýchaného na pozici svědka je opakování výslechu dokonce v rozporu se zákonem, konkrétně s ustanovením § 102 odst. 1 trestního řádu.⁶⁰

Přípravná fáze výslechu se dělí na dvě části, na přípravu obsahovou, dále dělenou na analytickou a syntetickou část, a na přípravu organizačně-materiální.⁶¹

2.1.1. Příprava obsahová – analytická fáze

Jak již vyplývá z názvu této fáze, dochází při ní k analýze nashromážděných důkazů a informací o osobě a osobnosti vyslýchaného.

Vyslýchající osoba musí před výslechem prostudovat veškeré dostupné podklady, nejčastěji jsou jimi protokoly z jiných, již uskutečněných, úkonů. Jako podklady slouží také veškeré zjištěné stopy, věcné či listinné důkazy, znalecké posudky a jiné materiály, jež se v kriminalistice souhrnně nazývají důkazními materiály.⁶² Dalšími podklady, s nimiž se musí vyslýchající osoba před výslechem seznámit, jsou takzvané pomocné materiály, které sice nemají důkazní charakter, jejich význam je ale taktický, jedná se například o různé evidenční materiály nebo poznatky získané z policejních spisů, v nichž vyslýchaná osoba určitým způsobem figurovala.⁶³ Analýza dosud shromážděných materiálů a důkazů plní funkci kontrolní, odhaluje rozpory a neúplnosti materiálů, které by se mohly při výslechu negativně projevit, dále plní také funkci studijní a plánovací, jelikož poznatky plynoucí z těchto materiálů slouží ke stanovení předmětu a cíle

⁶⁰ Srov. § 102 odst. 1 trestního řádu

⁶¹ NĚMEC, Miroslav., c. d., s. 27

⁶² METEŇKO, Jozef, Iveta BAČÍKOVÁ a Martin SAMEK. Kriminalistická taktika. Brno: Václav Klemm, 2013. ISBN 978-80-87713-08-2. s. 188,189

⁶³ tamtéž, s. 189

výslechu, v neposlední řadě také obsahu a pořadí otázek, které budou v jeho průběhu kladeny. Analýza materiálů by také měla vyslychající osobě pomoci vytvořit verze o tom, co vyslychaná osoba mohla nebo musela při události vnímat.⁶⁴

Mimo analýzu skutkového děje, tedy analýzu dosud shromážděných důkazů, probíhá v této fázi přípravné části také analýza osobnosti vyslychaného, v níž jde o snahu poznat veškeré okolnosti, jež působí na formování osobnosti vyslychaného. Konkrétně se jedná o duševní a také fyzické schopnosti a vlastnosti, včetně určitých patologických rysů osobnosti či úchylek v chování. Celkově jde tedy o charakteristiky osoby vyslychaného, které by mohly ovlivnit jeho jednání v průběhu výslechu.⁶⁵

2.1.2. Příprava obsahová – syntetická fáze

Syntetická fáze je zaměřená na vhodnou volbu taktického záměru pro výslech a tvorbu plánu výslechu.

Taktické záměry se pro výslech stanovují abstraktní syntézou na základě poznatků, které byly získány v analytické fázi přípravy a obsahují zejména určení cíle výslechu a otázek, které by k jeho dosažení měly vést. Dále je také třeba předem rozvrhnout pořadí otázek pro případ, kdy monolog vyslychaného nevyčerpá celý předmět výslechu. Taktické záměry obsahují také pravidla výslechu v situaci, kdy je potřeba vyslechnout více osob, nejprve je totiž nutné vyslechnout osoby, u kterých je nejvyšší pravděpodobnost nestranné a důvěryhodné výpovědi, ta poté může mít korektivní funkci v případě výpovědi nedůvěryhodných osob. Přednost mají také osoby, u nichž je očekáváno, že by mohly poskytnout důležitější informace. V neposlední řadě obsahují taktické záměry také určení konkrétního okruhu osob, které budou společně s osobou vyslychající při výslechu přítomné. Takovou osobou může být například zapisovatelka, obhájce, tlumočník, psycholog a u osob mladších osmnácti let jí může být zákonný zástupce nezletilého nebo například pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí či pedagog.⁶⁶ Na taktických záměrech je následně postavená celá taktika výslechu, tedy metodický postup vyslychajícího v jeho průběhu. Považuji za vhodné zmínit, že i přes dokonalou přípravu nelze předem taktické záměry výslechu stanovit jednoznačně, stále budou existovat nepředvídatelné jevy, které mohou průběh výslechu ovlivnit, například momentální rozpoložení vyslychané osoby nebo také případy, kdy již na začátku výslechu dojde k nějaké nepředvídatelné události, na jejímž základě vyvstane potřeba taktiku výslechu pohotově změnit.

⁶⁴ MUSIL, Jan a kolektiv., c. d., s. 157

⁶⁵ NĚMEC, Miroslav., c. d., s. 28

⁶⁶ METEŇKO, Jozef, Iveta BAČÍKOVÁ a Martin SAMEK., c. d., s.189

Plán výslechu je určitý model systému budoucí činnosti vyslychajícího k zajištění a provedení výslechu. Není nutné jej zpracovávat v písemné formě. Pouze u složitějších případů, kdy je vyslycháno několik osob, jejichž výsledky na sebe vzájemně navazují a prolínají se, bude třeba plán výslechu zpracovat podrobněji a se zaměřením na detaily.⁶⁷ Důraz na písemné a podrobné zpracování plánu výslechu je dle mého názoru potřeba klást také při přípravě výslechu dítěte, vzhledem k jeho větší složitosti a zároveň ke snaze jej již neopakovat. Důkladná příprava plánu výslechu dítěte je nutná například z hlediska pokládaných otázek, které je s ohledem na zvýšenou sugestibilitu dítěte potřeba formulovat velice opatrně a takovým způsobem, který nebude navádět k určité odpovědi.

2.1.3. Organizačně-materiální příprava

Tato část přípravy výslechu spočívá především ve volbě výslechového prostředí a technických prostředků, které budou při výslechu využívány.

Výslechové prostředí je chápáno ve dvou rovinách – jako vnitřní a vnější výslechové prostředí. Vnější prostředím výslechu je místo, kde se výslech koná. Obvykle je jím kancelář vyslychajícího komisaře, to je totiž prostor, na který je vyslychající osoba zvyklá a poskytuje jí tak psychickou převahu. Nejvhodnějším prostředím pro výslech je však speciální výslechová místnost, která je vybavena speciálním jednocestným zrcadlem a kamerami, toto vybavení slouží k tomu, aby vyslychaný jedinec mohl být dobře pozorován. Takovýchto speciálních výslechových místností je v České republice k 31. 1. 2022 evidováno 77.⁶⁸ Je možné, aby výslech probíhal i v jiných prostorách, než v kanceláři či speciální výslechové místnosti, může být například veden i v nemocnici, zejména pokud je osoba, jež má být vyslychána, dlouhodobě hospitalizována. Za vnitřní prostředí je považována samotná atmosféra v místnosti, která je k výslechu momentálně využívána. Atmosféru v ní dotváří a ovlivňují různé faktory, například zařízení místnosti, intenzita rušivých vlivů přicházejících z vnějšku místnosti, tedy klepání na dveře či procházení místností, telefonování v místnosti nebo samotné vyzvánění telefonu.⁶⁹ Technické prostředky, které budou během výslechu využívány, je pak třeba ve výslechovém prostředí připravit takovým způsobem, aby neodváděly pozornost a nepůsobily rušivě na průběh výslechu.

⁶⁷ NĚMEC, Miroslav., c. d., s. 30

⁶⁸ Ministerstvo vnitra České republiky, Prevence kriminality – Specifické programy prevence kriminality [cit. 24.02.2022]. Dostupné z:

<https://www.mvcr.cz/sluzba/docDetail.aspx?docid=21667816&docType=ART&chnum=6>

⁶⁹ METEŇKO, Jozef, Iveta BAČÍKOVÁ a Martin SAMEK., c. d., s.190

Organizační část přípravy výslechu spočívá v zajištění účasti jednotlivých účastníků jejich předvoláním, stejně tak jako v zajištění výše zmíněných technických prostředků a dostupnosti prostředí, v němž bude výslech probíhat.

2.1.4. Zvláštnosti přípravy výslechu dětí

Přestože by měl každý výslech být velice pečlivě a důkladně připraven, v případech výslechu dítěte je bezchybná příprava, tedy zpracování všech relevantních faktů a znalostí z dosavadního vyšetřování, kruciólní, mimo jiné vzhledem k požadavku neopakování takového výslechu. Dá se tedy říci, že příprava výslechu dítěte je zpravidla náročnější, než příprava výslechu dospělého, skutečnostmi odůvodňujícími tento závěr se budu blíže zabývat v této podkapitole.

Je ideální, aby měl vyslýchající při přípravě výslechu dítěte k dispozici dostatečné množství spisového materiálu z již dříve provedených úkonů. Takovými úkony mohou být například znalecké posudky, protokoly o již proběhlých výsleších jiných osob, různé listinné důkazy, videozáznamy či fotografie apod. Zároveň by se měl vyslýchající snažit opatřit si vlastním šetřením co nejvíce dalších informací o vyslýchaném dítěti, zejména o jeho schopnosti vnímat, následně uchovat v paměti a konečně reprodukovat prožité skutečnosti či vnímané objekty. Především by se měl vyslýchající zaměřit na informace o tom, zda má dítě tyto schopnosti rozvinuté na takové úrovni, aby mohlo podat věrohodnou výpověď. Informace o kognitivních schopnostech dítěte jsou zároveň důležité pro výběr takového taktického postupu výslechu, který bude zohledňovat osobnost dítěte, jeho vývojové stadium a ideálně také jeho individuální schopnosti. Důležitými informacemi jsou bezpochyby i poznatky o rodinném zázemí dítěte, vztazích se členy rodiny či vrstevníky, případně o koníčcích a zájmech dítěte.⁷⁰ Tyto informace je možné zjistit z různých písemných podkladů jako jsou evidence a spisy, šetřením ve škole či nezávazným rozhovorem s dítětem na začátku výslechu.⁷¹ Je ale důležité se při této úvodní části výslechu vyvarovat zbytečného zatěžování dítěte a prodlužování výslechu zjišťováním informací, které lze získat z jiných zdrojů.

Přestože je potřeba, aby se vyslýchající s nashromážděnými materiály podrobně seznámil, měla by být příprava výslechu zároveň velmi rychlá, aby výslech mohl být proveden co nejdříve po spáchaném činu a zamezilo se možnému ovlivňování vyslýchaného dítěte vrstevníky nebo

⁷⁰ PJEŠČAK, Ján. Kriminalistika: učebnice pro právnické fakulty. 2. přepr. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986., s. 173

⁷¹ NOVOTNÝ, František. Zvláštnosti výslechu nedospělých a přestárlých osob. In: KONRÁD, Zdeněk a kol. Vybrané otázky teorie a praxe výslechu. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. ISBN 978-80-7251-294-2., s. 64.

rodinnými příslušníky či k vyplňování mezer v paměti dítěte jeho vlastní fantazií. Dalším důvodem pro co nejkratší prodlevu mezi spáchaným činem a výsledkem je hrozící překrytí prožitých událostí uložených v paměti dítěte novými skutečnostmi.

Vzhledem k tomu, že se mladší děti nejsou z důvodu své omezené slovní zásoby schopny se přesně vyjadřovat, je velmi důležité, aby byla vyslychající osoba velmi podrobně seznámena se situací a byla tak z případného zjednodušeného pojmenování osob a objektů schopná je identifikovat. Například dítě se dvěma otci může jednoho nazývat „malým tátou“ a druhého „vysokým tátou“, o jaké osoby se v danou chvíli jedná by měla vyslychající osoba být schopna dovodit právě z informací zjištěných o dítěti během přípravy výsledku. Při výsledku dítěte by vyslychající osoba neměla dítě opravovat, ale naopak by měla užívat stejná pojmenování pro osoby či věci, jako používá dítě samo, aby nenarušila průběh výsledku a dítě nemátla.

Informace zjištěné při přípravě výsledku pomohou vyslychající osobě i na začátku samotného výsledku k navázání psychologického kontaktu s vyslychaným dítětem, bude díky nim vědět například o jeho zájmech a tyto informace jí pomohou na dítě pozitivně zapůsobit.

V ideální situaci by do přípravy výsledku měla být zařazena formulace jednotlivých otázek, které má vyslychající osoba v plánu během výsledku klást. Důvodem je právě zamezení možné sugestivní konotaci otázek, jež by vzhledem ke zvýšené sugestibilitě dítěte⁷² mohla vést k výraznému zkreslení odpovědi a způsobila tak znehodnocení výsledku výsledku.⁷³

Již výše jsem zmiňovala, že součástí přípravy výsledku je také volba vhodného prostředí, v němž bude výslech probíhat. Ideálním prostorem pro výslech dítěte je speciální výslechová místnost⁷⁴, která je vybavena potřebnou technikou a přizpůsobena takovým způsobem, aby působila jako přátelské a pozitivní prostředí, na rozdíl od kanceláře, která může působit chladně, odtažitě a úzkostně. Může se však stát, že v dané situaci bude vhodnější zvolit zcela jiné prostory, například školní zařízení, případně místo bydliště vyslychaného. Vždy je totiž nutné zohlednit individuální potřeby dítěte a konkrétní okolnosti případu a na základě těchto skutečností zvolit nejvhodnější prostory výsledku.⁷⁵

Během přípravy musí vyslychající také stanovit, které další osoby budou k výsledku přibrány, je totiž povinen následně zajistit jejich přítomnost u výsledku. Obligatorně je

⁷² Které se budu věnovat dále ve své práci.

⁷³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 446 s. ISBN 978-80-7380-461-9., s. 344

⁷⁴ Blíže se speciálními výslechovými místnostmi zabývám v kapitole „Prostory výsledku“.

⁷⁵ PROTIVINSKÝ, Miroslav a PRERAD, Vladimír. Taktika výsledku obviněného a svědka v přípravném řízení. Praha: SPN, 1978., s. 109

v některých případech třeba zajistit účast pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“), u výslechu však mohou být přítomny také jiné osoby, jež mají zkušenost s dětmi a také rodiče vyslychaného dítěte.⁷⁶

K výslechu je nutné dítě předvolat, u dítěte mladšího patnácti let dochází k předvolání prostřednictvím zákonného zástupce, OSPOD či soudem ustanoveného opatrovníka. K zajištění přítomnosti dítěte prostřednictvím OSPOD může docházet v situacích, kdy jsou zákonní zástupci nebo alespoň jeden z nich ve věci nějakým způsobem zainteresováni a hrozí, že by na dítě mohli působit či ho navádět, aby vypovídalo nepravdivě.

2.2. Stadia výslechu

Výslech se dělí na tři stadia takovým způsobem, aby vyhověl požadavkům trestního řádu. Těmito stadii jsou: úvodní stadium, stadium monologu a stadium dialogu. Trestní řád se o stadiích výslechu nepřímo zmiňuje ve svém § 101, z jehož druhého odstavce, který mimo jiné pojednává právě o stadiu monologu, vyplývá, že svědkovi musí být umožněno, aby souvisle vypověděl vše, co k dané věci ví a aby uvedl zdroj jím uváděných okolností. Třetí odstavec tohoto paragrafu pak upravuje dialogové stadium výslechu s tím, že umožňuje vyslychající osobě klást svědkovi doplňující otázky pro vyplnění mezer nebo odstranění nejasností a rozporů v jeho výpovědi.⁷⁷

2.2.1. Úvodní stadium

Úvodní stadium začíná ověřením totožnosti vyslychaného, avšak někteří autoři, například profesor Musil, do úvodního stadia řadí již způsob předvolání k výslechu.⁷⁸ Obecně se v tomto stadiu zjišťují základní osobní data vyslychaného, jeho poměr k věci a vztahy k ostatním zúčastněným osobám. Dalším krokem a zároveň podmínkou dodržení zákonného postupu výslechu je poučení vyslychané osoby.

Jedním z nejvýznamnějších momentů tohoto stadia výslechu je přivítání, protože již v této chvíli dochází k formaci určitého psychologického kontaktu a nastavení atmosféry mezi vyslychající osobou a osobou vyslychaného. Kriminalistická praxe ukazuje, že je velice významné, aby se vyslychajícímu podařilo v této chvíli navázat kvalitní a hlavně pozitivní první kontakt s vyslychanou osobou, protože takový kontakt následně povede k větší ochotě

⁷⁶ NOVOTNÝ, František. Zvláštnosti výslechu nedospělých a přestárých osob. In: KONRÁD, Zdeněk a kol. c. d. s. 64

⁷⁷ Srov. § 101 trestního řádu

⁷⁸ MUSIL, Jan a kol. c. d., s. 158

vypovídat.⁷⁹ V opačném případě se ze strany vyslychaného může projevit neochota spolupracovat a vypovídat, případně může dojít i k úplnému odepření podání výpovědi. U výslechu oběti pak takový negativní psychický kontakt může v nejhorším případě vést až k sekundární viktimizaci,⁸⁰ tedy k takzvanému druhotnému zraňování, při kterém se oběť trestného činu stává následně i obětí vyšetřování.

Před každým výslechem musí být vypovídající osoba řádně poučena podle toho, zda se nachází při výslechu v postavení obviněného či svědka. Právo obviněného na poučení je zakotveno v ustanovení § 2 odst. 13 trestního řádu.⁸¹ Poučení by mělo obsahovat zejména informaci o právu obviněného vyjádřit se ke skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu a k důkazům o nich, ale také poučení, že se při výpovědi může dopustit trestného činu křivého obvinění dle § 345 zákona číslo 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen „trestní zákoník“). Zároveň je také třeba obviněného poučit, že nemá povinnost vypovídat a případně také o tom, že může při výslechu použít svůj mateřský jazyk nebo takový jazyk, o kterém prohlásí, že jej ovládá.

Poučení svědka pak upravují ustanovení §§ 97, 99, 100 a § 102 trestního řádu. Svědka je třeba poučit o jeho povinnosti vypovídat pravdivě a o všech skutečnostech, které jsou mu známy a také o tom, že se jako svědek může nepravdivou výpovědí dopustit kromě trestného činu křivého obvinění dle § 345 trestního zákoníku také trestného činu křivé výpovědi dle § 346 trestního zákoníku. Výjimkou z povinnosti vypovídat o všech skutečnostech je svědek, který má dle § 100 odst. 1 trestního řádu právo odepřít výpověď, což přichází v úvahu v případě osoby blízké obviněnému či v situaci upravené v § 100 odst. 2 trestního řádu, jestliže by svědek svou výpovědí způsobil sobě nebo jemu blízké osobě nebezpečí trestního stíhání.⁸² Mimo právo odepřít výpověď musí být svědek poučen i o zákazu výslechu, pokud by měl vypovídat o okolnostech uvedených v § 99 odst. 1 a 2 trestního řádu.⁸³ Vyslýchající musí svědka poučit i o možnosti žádat utajení totožnosti.

⁷⁹ BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. Kapitoly z forenzní psychologie. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5, s. 174

⁸⁰ SPURNÝ, Joža. Prosazování moci a poskytování podpory při výslechu. Psychologie dnes, Ročník 2004, č. 5., s. 17-19

⁸¹ Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plně uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.

⁸² Srov. § 100 odst. 1 a 2 trestního řádu

⁸³ Srov. § 99 odst. 1 a 2 trestního řádu

2.2.2. Monolog

Stadium monologu, neboli také stadium souvislého líčení, začíná okamžikem, kdy je po poučení a seznámení se s předmětem výslechu vyslýchaná osoba vyzvána, aby vypověděla vše, co o předmětné věci ví. Toto stadium tak poskytuje prostor k tomu, aby vyslýchaná osoba spontánně vypovídala o skutečnostech, které ona sama považuje za podstatné, ať už se jedná o věci, jež ona sama vnímala nebo které jí byly řečeny dalšími osobami.⁸⁴

Klíčové je, aby byla tato výpověď souvislá a ideálně bez přerušení a zásahů od vyslychající osoby. Je ale možné a také doporučené, vypovídající osobu v určitých případech usměrňovat, například v případě, kdy se ve své výpovědi značně odchýlí od tématu a přestane tím pádem vypovídat k věci.

V této části výslechu probíhá ze strany vyslychajícího analýza výpovědi, ta je sice uplatňována i v dialogovém stadiu či ex post po ukončení výslechu, ale během stadia monologu vyslychané osoby má taková analýza výpovědi zásadní význam. Vyšetřovatel s její pomocí může zjistit rozpory ve výpovědi, rozpory mezi výpovědí a získanými důkazy či informacemi nedůkazního charakteru nebo případné neúplnosti výpovědi.⁸⁵ Může si tak díky analýze výpovědi ve stadiu monologu vytvořit představu o osobnosti vyslychaného, o jeho inteligenci, paměti a vyjadřovacích schopnostech, ale hlavně zjistit postoj vyslychané osoby k výslechu, zda má snahu vypovídat pravdu, či zda vědomě lže.

2.2.3. Dialog

Samotné stadium monologu pro sestavení výpovědi nestačí, v jeho průběhu totiž mohou působit specifické negativní vlivy, které je třeba následně korigovat ve stadiu dialogu. Vyslychaná osoba ve snaze poskytnout úplnou výpověď může mezery ve své paměti nevědomě vyplnit skutečnostmi, o kterých je přesvědčena, že dávají spolu s nezapomenutými okolnostmi logický celek. Může se také stát, že vyslychaná osoba nevědomky uvede při výslechu nepravdu, o níž je však přesvědčena, že se opravdu udála, či naopak neuvede při výslechu vše, co o věci ví, protože vybírá ta fakta, o kterých si sama myslí, že jsou pro daný případ kriminalisticky relevantní. Je proto na vyšetřujícím, aby v tomto stadiu případné nesrovnalosti odstranil.⁸⁶

Jak už z názvu tohoto stadia vyplývá, jedná se o část výslechu stojící na interakci vyslychající a vyslychané osoby. Vyslychanému jsou kladeny otázky, jejichž cílem je upřesnění či doplnění výpovědi a odstranění případných rozporů. Je zde potřeba dbát na způsob kladení

⁸⁴ METEŇKO, Jozef, Iveta BAČÍKOVÁ a Martin SAMEK. c. d., s.187

⁸⁵ BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. c. d., s. 175

⁸⁶ MUSIL, Jan a kolektiv. c. d., s. 158

otázek, které by měly být krátké, srozumitelné a měly by být kladeny tak, aby na ně vyslýchaný musel odpovídat jednoznačně. Jinak by mohlo dojít k vytváření větších nejasností a rozporů. Otázky by neměly navádět vyslýchanou osobu k určité odpovědi ani část odpovědi obsahovat, neměly by tedy působit sugestivně. Sugestivně působící otázky jsou povoleny pouze ve výjimečných případech, například pro ověření věrohodnosti vypovídající osoby vyprovokováním určité reakce, při které může vyslýchaná osoba vyzradit doposud úmyslně utajované informace.⁸⁷ Dalším druhem zakázaných otázek jsou takzvané kapciózní otázky, jež jsou klamavé a předstírají nepravdivé skutečnosti. Celkově by měly být otázky pokládány tak, aby z nich vyslýchaný neměl možnost odvodit žádné informace a byl tak nucen spoléhat pouze na svou vlastní paměť.⁸⁸ Otevřenou otázkou může být například: „Co se stalo v pondělí 28. října?“. V případě, kdy má vyslýchaná osoba problém s rozpomenutím se nebo je málomluvná, je možné užít uzavřené otázky jako například: „Bylo auto, které jste viděl odjíždět z místa činu modré, nebo červené?“. U tohoto typu otázek je však značný vliv sugesce, a je proto nutné, pokud není výslech nahráván, takové otázky a odpovědi na ně doslovně zaprotokolovat, aby mohl být vliv sugesce v případě nutnosti později posouzen.

2.2.4. Dokumentace a závěr výslechu

Správné provedení dokumentace výslechu v souladu s podmínkami trestního řádu, které jsou v ustanovení § 55 a následujících, je velice významné pro další průběh vyšetřování. Písemný protokol slouží jako trvalý nosič informací, umožňuje tak opakované využívání takto zaprotokolovaného výslechu, především tedy zpětné vyhledávání informací ve výpovědi. Protokol má ale i další význam, slouží totiž jako prostředek pro hodnocení zákonnosti a správnosti postupu vyslychající osoby. K dokumentaci se u výslechu může používat mnoho prostředků, například audio záznam, audiovizuální záznam, anebo pouze písemný protokol. Pořízení protokolu je obligatorní⁸⁹, použití jiných prostředků pak závisí na úvaze vyslychajícího.

Protokol obsahuje kromě základních náležitostí, jako je místo, čas, předmět úkonu, označení osob vyslychajícího a vyslychaného, poučení a průběhu úkonu, návrhů a námitek stran, také rozlišení monologového a dialogového stadia výpovědi, kde při záznamu dialogového stadia musí být mimo odpovědi uvedeny v přesném znění také pokládané otázky. Mezi zásady protokolace patří autentičnost, objektivnost a výstižnost, přesnost a jednoznačnost slov s tím, že je nutné v maximální možné míře používat výrazové prostředky vyslychané osoby a pokud jsou

⁸⁷ BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. c. d., s. 176

⁸⁸ METEŇKO, Jozef, Iveta BAČÍKOVÁ a Martin SAMEK. c. d., s.187

⁸⁹ Srov. § 55 odst. 1 trestního řádu

touto osobou užity některé nesrozumitelné výrazy jako třeba slang, výrazy malých dětí či nářečí, je třeba, aby v protokolu bylo zaznamenáno i bližší vysvětlení těchto výrazů od vyslýchané osoby. Rozlišujeme tři způsoby protokolace výsledku, a to:

- sepsání protokolu po ukončení;
- sepisování protokolu slovo od slova v průběhu výsledku;
- sepisování po ucelených částech v průběhu výsledku.

Sepsání protokolu až po ukončení výsledku je možné pouze při krátkém výsledku, či při výsledku, který je zaznamenáván i jiným způsobem, jinak je vyšší riziko, že vzhledem k rozsahu výsledku nebude protokolace úplná. I v případě sepsání protokolu až po ukončení výsledku je doporučováno, aby si vyslychající osoba dělala v průběhu výsledku alespoň poznámky. Sepisování protokolu slovo od slova sice zaručí shodu obsahu protokolu s tím, co bylo obsahem výsledku, ale značně narušuje plynulost výsledku, kdy se vyslychající nesoustředí pouze na vyslychanou osobu, ale také na správnou protokolaci. Sepisování po ucelených částech v průběhu výsledku pak představuje kombinaci dvou předešlých způsobů.⁹⁰

Zvukový záznam je pak vhodné použít v případech, kde je potřeba kromě přesného obsahu výpovědi zachytit i celkovou atmosféru a stav vyslychané osoby či tam, kde je protokolování nemožné nebo příliš zdlouhavé, což je právě případ výsledku dítěte. Ještě vhodnějším prostředkem zaznamenání výsledku je videozáznam, který kromě zvukové stopy zaznamenává také obraz a jeho názornost je tak větší.⁹¹ Díky videozáznamu je možné zpětně pozorovat a analyzovat neverbální komunikaci vyslychané osoby, což umožňuje pozorovateli soustředit se pouze na určité detaily a lépe tak vnímat vyslychanou osobu.

Podle profesora Musila by měla být vyslychaná osoba o použití nahrávacího zařízení předem informována, v případě dítěte je pak informační povinnost vůči rodičům.⁹² Trestní řád ale ve svém § 55a neřeší otázku nutnosti informovat vyslychanou osobu o skutečnosti, že její výslech bude nahráván.⁹³ Vzhledem k tomu, že mohou existovat určité taktické důvody pro skryté nahrávání, je dle mého názoru možné využití nahrávacího zařízení či zařízení pro audiovizuální záznam bez vědomí vyslychané osoby. Vyslychané osobě by však tato skutečnost měla být sdělena po ukončení výsledku a také by jí na základě žádosti měl být záznam přehrán.

⁹⁰ STRAUS, Jiří. Kriminologická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-86898-40-7., s. 121

⁹¹ MUSIL, Jan a kolektiv. c. d., s. 162 a 163

⁹² Tamtéž, s. 162 a 163

⁹³ Srov. § 55a trestního řádu

2.2.5. Zvláštnosti týkající se vedení výslehu dětí

Názory na způsobilost dětí podat úplnou a pravdivou výpověď prošly zásadním vývojem, od skepticismu na počátku dvacátého století, kdy tehdejší psychologové silně pochybovali o schopnosti dítěte vypovídat ve shodě s realitou, až po dnešní pohled na tuto problematiku, kdy je již všeobecně rozšířeným názorem to, že dítě je běžně způsobilé poskytnout věrohodnou a platnou výpověď. Samozřejmě se tato schopnost, stejně jako u dospělých, odvíjí také od psychických a fyzických možností dítěte.

Výslech samotný začíná seznámením dítěte s osobou vyslychajícího. Již v těchto prvních momentech je důležité, aby mezi nimi došlo k navázání psychologického kontaktu. Docent Chmelík například považuje za nejvhodnější způsob navázání kontaktu s dítětem projev zájmu o dítě ze strany vyslychající osoby. Může se jednat o cokoliv v souvislosti s dítětem, například hračku, oblečení, koníček nebo jakoukoli jeho jinou oblíbenou činnost.⁹⁴

Vyslychající by měl kromě sebe dítěti představit i ostatní osoby, které budou u výslehu přítomny. Dítě by mělo vědět, proč se dané osoby výslehu účastní a na kterou z nich se může v případě potřeby během výslehu obrátit. Je však třeba brát v úvahu to, že přítomnost určitých lidí v místnosti nebo přítomnost většího počtu lidí může dítě rozptylovat, odvádět jeho pozornost, případně na ně působit jako stresor. Dítě může být zdrženlivé vypovídat v přítomnosti rodičů, pokud si myslí, že udělalo něco špatného, byť ne například trestného, protože může mít strach z jejich reakce. Případně může nastat nechuť vypovídat o osobních věcech za přítomnosti více osob, například pokud se dítě stalo obětí sexuálního násilí.

V úvodní fázi by měl vyslychající nechat dítě hovořit o sobě, škole, své rodině a svých zálibách. Následně je vhodné dítěti položit několik běžných a jednoduchých otázek, jejichž zodpovězení mu pomůže získat sebedůvěru a snížit jeho napětí. V této fázi výslehu je na vyslychaném, aby vzbudil v dítěti pozitivní dojem a získal si jeho důvěru. Tento nezávazný rozhovor by měl dítě rozptýlit a navodit celkově vhodnou atmosféru, v níž se bude cítit příjemně. Pokud se vyslychající osobě podaří pro nezávazný rozhovor zvolit vhodná témata, je možné, že se jí tímto způsobem podaří o dítěti získat více informací, jež bude moci v průběhu výslehu využít. Přínosem nezávazného rozhovoru je i to, že mnohdy může odhalit skutečnost, že dítě není vůbec schopno vypovídat, případně i to, že výpověď dítěte nebude následně možné považovat za obecně věrohodnou.⁹⁵

⁹⁴ CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. *ISBN 80-7178-739-6.*, s. 129-130

⁹⁵ PROTIVINSKÝ, Miroslav a Vladimír PRERAD. c. d., s.112-113

Před začátkem výslechu je samozřejmě potřeba dítě poučit. Rozsah a způsob poučení je v tomto případě velmi problematickou oblastí, protože by vyslýchané dítě mělo být vždy poučeno přiměřeně svému věku. Toto pravidlo je možné najít v trestním řádu v poslední větě ustanovení § 101 odst. 1, která zní: „*Je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší patnácti let, je třeba ji poučit přiměřeně jejímu věku.*“⁹⁶ Děti mladší patnácti let jsou navíc ještě děleny do dvou skupin, a to na děti do 7 let a děti od 8 do 15 let. Hranice mezi těmito skupinami byla určena začínající povinnou školní docházkou, při které se zásadně mění celkové myšlení a vnímání dítěte, je však pouze orientační, protože je vždy nutné přihlížet k individuálnímu rozumovému a mravnímu vývoji dítěte.⁹⁷ Ustanovení § 101 se věnuje pouze svědkům, domnívám se však, že by měl být v trestním řádu také výslovný apel na přizpůsobení poučení věku dítěte v postavení obviněného. Zákonem není navíc nijak diferencováno poučení dítěte staršího patnácti let od poučení dospělého jedince, což je dle mého názoru další chybou. Pouze v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, v ustanovení § 42 odst. 1, je obecná zásada, že „*mladistvý má právo na zacházení přiměřené jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu*“⁹⁸. Jsem ale toho názoru, že tak zásadní skutečnost, jakou je přizpůsobení poučení před výslechem věku a rozumové vyspělosti dítěte, byť staršího patnácti let, ať už je při vyšetřování v jakékoliv roli, by mělo být v zákoně výslovně zakotveno. Mělo by být totiž prováděno individuálně u všech nedospělých. Stejně tak, jako se pro trestní odpovědnost do dosažení 18. roku života zjišťuje rozumová a mravní vyspělost, by měl být neukončený psychický vývoj dítěte reflektován i do způsobu jeho poučení před výslechem.

Další velmi důležitou skutečností pro úspěšný výslech dítěte je zvolení správné taktiky výslechu. Taktické postupy můžeme rozdělit na obligatorní postupy, mezi které patří formace psychologického kontaktu vyslýchajícího s vyslýchaným a analýza výpovědi, a fakultativní postupy, kterými jsou poskytování pomoci při vybavování zdánlivě zapomenutého a působení na vyslýchaného, který vypovídá lživě či vypovídá úplně odmítá.⁹⁹ Formování vhodného kontaktu probíhá obdobně jako při výslechu dospělých a zahrnuje v sobě vhodně zvolené výslechové prostředí, které v případě výslechu dítěte může mít na jeho kvalitu velký dopad, a zvolení s následným udržením vhodné výslechové situace.¹⁰⁰ Stejně jako formování pozitivního kontaktu

⁹⁶ Srov. § 101 odst. 1 trestního řádu

⁹⁷ CHMELÍK, Jan. Rukověť kriminalistiky. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9., s. 168-171

⁹⁸ § 42 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

⁹⁹ STRAUS, Jiří. Kriminalistická taktika., s. 110-111

¹⁰⁰ Mezi výslechové situace řadíme následující situace: kdy vyslýchaný může a chce vypovídat / kdy vyslýchaný chce podat pravdivou výpověď, ale momentálně nemůže například z důvodu zdánlivě zapomenuté skutečnosti / kdy vyslýchaný může, ale nechce pravdivě vypovídat a jako poslední kdy současně nemůže a nechce vypovídat. Vhodnými situacemi jsou právě dvě první, kdy je zde vůle vyslýchaného vypovídat pravdivě. V

se od výsledku dospělého zásadně neliší ani analýza dítěte a jeho výpovědi během výsledku. Podléhá jí faktický obsah výpovědi a odpovědi, který je porovnáván s již zjištěnými okolnostmi a důkazy, a následné prověřování rozporů ve výpovědi. Analýze podléhá také chování a fyzické projevy vyslýchaného, tedy mimika, postoj, gesta atd.¹⁰¹ V případě výsledku dítěte je třeba dbát také na chování naznačující únavu či nepřiměřeně těžké otázky, tyto skutečnosti se mohou projevovat například štěpením pozornosti a soustředěním se spíše na okolí, než na výsledek a osobu vyslýchajícího. Dítě v takových případech začíná být neklidné a u malých dětí se s větší únavou zhoršuje řečový výkon.¹⁰² V takovýchto situacích je pak na vyslýchající, jak zareaguje, zda výsledek ukončí, přeruší, nebo jeho vedení upraví tak, aby bylo dosaženo cíle výsledku. Přetěžování dítěte má především vliv na kvalitu jeho výpovědi a mohlo by zbytečně zhatit dosažení účelu výsledku.

Při výsledku dítěte je třeba také volit přístup k výsledku podle jeho věku, například u dítěte v batolecím a předškolním věku je vhodné, aby vyslýchající osoba využila hravosti dítěte a vedla výsledek především za použití demonstračních pomůcek a také kresby, naopak při výsledku dítěte staršího, jehož věk je již blízký věku dospělých, by se měla vyslýchající osoba snažit jednat s vyslýchaným dítětem jako s rovnocenným partnerem. Vyslýchající by se měl snažit o navození co nejvíce pozitivní a příjemné atmosféry jak pomocí prostředí výsledkové místnosti, tak zároveň svým vystupováním a vlídným chováním. Měl by se snažit u dítěte vyvolat pocit důvěry a bezpečného prostředí, aby se mohlo lépe soustředit a aby si vyslýchající udržel jeho pozornost. Výsledková místnost by neměla být průchozí a výsledek by měl probíhat nerušeně, jelikož je stále velice jednoduché odvést pozornost dítěte od výsledku.¹⁰³ U dítěte staršího školního věku a mladistvých je zejména třeba, aby vyslýchající dítě přijímal takové, jaké je, nekomentoval negativně slovně, či neverbálně jeho projev nebo zevnějšek. Tento apel se odvíjí především od skutečnosti, že si dítě v těchto obdobích vyváří svou vlastní identitu, která je závislá především na hodnocení vnějšího okolí a jakákoliv negativní reakce, právě k jeho projevu nebo zevnějšku, by v něm mohla vyvolat nechuť vypovídat či spolupracovat s vyslýchající osobou.¹⁰⁴

situaci, kdy momentálně není schopen pravdivě vypovídat, mu vyslýchající pomáhá si zdánlivě zapomenuté znovu vybavit.

¹⁰¹ STRAUS, Jiří. Kriminální taktika., s. 114

¹⁰² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie., s. 350

¹⁰³ Nerušeně by samozřejmě měl probíhat v ideální situaci každý výsledek bez ohledu na to, zda je vyslýcháno dítě či dospělý. U výsledku dětí je tento požadavek však zdůrazňován, vzhledem k neschopnosti dětí udržet pozornost po delší dobu.

¹⁰⁴ Metodika Policejního prezidia České republiky, Poučení dítěte před výsledkem ve speciální výsledkové místnosti. s. 4 - 11

Čím mladší dítě je vyslýcháno, tím je výslech komplikovanější. Výslech batolete je například velmi ztěžován jeho omezenou slovní zásobou a také stále se vyvíjejícími kognitivními schopnostmi. Je zároveň důležité, aby se vyslýchající osoba dozvěděla veškeré potřebné informace ve velmi krátkém časovém rozmezí, protože vzhledem ke schopnosti dítěte v batolecím věku udržet pozornost pouze po omezenou dobu, by výslech neměl trvat déle než dvacet minut.

V případě výslechu osoby mladší osmnácti let jako svědka o okolnostech, o nichž nám § 102 trestního řádu ukládá vést výslech zvláště šetrně a tak, aby byl obsahově dostačující a nebylo jej třeba v dalším řízení opakovat, vystupuje do popředí naléhavost nahrávky výpovědi. Ta je schopna také zabránit chybám, které nastávají v případech, kdy dojde k určitému komunikačnímu šumu mezi vyslýchajícím a vyslýchanou osobou. Způsobem dokumentace výslechu dítěte se budu blíže zabývat níže ve své diplomové práci.

3. Vnější a vnitřní faktory výslechu dětí

3.1. Zvláštnosti dětské psychiky a jejich dopad na vedení výslechu

3.1.1. Sugestibilita

Sugestibilita je vlastnost způsobující, že jedinec automaticky přijímá informace poskytnuté od cizích lidí za své původní myšlenky a následně je převádí do svého chování. Sugescie je pak stimul, který má potenciál vyvolat v jedinci právě určitou sugestibilní reakci. Jedná se o zvláštní postup ovlivňování, při kterém podsouvá ovlivňující osoba (sugerent) druhému určité informace či názory, ať už nevědomě, či autoritativním a působivým způsobem. V souhrnu to znamená, že sugestivní jedinec velmi lehce podléhá sugesci a je tak snadno ovlivnitelný.

Teorii je rozlišována sugestibilita dispoziční, jež je vnímána jako trvalá vlastnost osobnosti, a sugestibilita situační, která nastává jako reakce na určité dění kolem jedince a situaci, v níž se momentálně nachází. Sugestibilita, ať již dispoziční, nebo situační, je nejvíce zmiňovaným psychologickým aspektem výslechu dítěte právě proto, že v dětství je její míra v průměru vyšší a s přibývajícím věkem dítěte pak klesá.¹⁰⁵ Dle paní docentky Čírtkové je u čtyřletých dětí pravděpodobnost podlehnutí sugesci až 30 %, u pěti až šestiletých dětí je pak okolo 18 %.¹⁰⁶ Dítě je tedy zpravidla lépe ovlivnitelné než dospělý jedinec, a to zejména proto, že jeho kritické myšlení a rozumové schopnosti nejsou zatím na dostatečné úrovni.

¹⁰⁵ Čírtková, L., Forenzní psychologie., s. 343-344

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 343-344

Sugestibilita dispoziční je vlastností víceméně každého jedince, projevuje se sklonem k nekritickému a bezděčnému přijímání informací a názorů druhých. Její míra závisí především na věku jedince a na jeho inteligenci, s vyšším věkem a vyšší inteligencí zpravidla klesá. Mimo již zmiňovaný věk a inteligenci má na míru sugestibility vliv také pohlaví a socio-ekonomické prostředí, v němž dítě žije. Tento závěr ověřovala studie provedená v roce 2002 doktorkou Felicity McFarlane, Martinem B. Powellem a doktorem Paulem Dudgeonem, při níž měřili míru sugestibility u 250 dětí. Tyto děti byly během rozhovoru podrobovány otázkám a vlivům ve snaze vyvolat u nich sugestibilní reakci. Závěrem této studie bylo, že sugestibilita je komplexní a multidimenzionální konstrukt, který ovlivňuje v největší míře inteligence, následně socioekonomický status (dále jen „SES“) a funkčnost paměti. Mimo jiné má dle výzkumu na míru sugestibility vliv také pohlaví, kdy dívky jsou více sugestibilnější nežli chlapci. Nižší SES hrál roli zejména vzhledem k rozdílným příležitostem týkajícím se vzdělání a příležitostmi pro rozvoj, kterých mají více děti s vyšším SES. Škola totiž hraje velkou roli při vývoji kritického myšlení a kognitivních schopností, pokud dítě do školy nechodí pravidelně, jeho rozvoj je v tomto směru zcela závislý na rodinném prostředí. Pohlaví hraje dle výzkumu také významnou roli pro míru sugestibility, dívky jsou více náchylné k sugestibilitě než chlapci. Možným vysvětlením pro to je, že chlapci bývají nepozornější, méně vytrvalí a také projevují více agrese/opozičního chování než dívky. Tyto faktory mohou vést k větší neochotě chlapců spolupracovat s vyslychající osobou a k nižší snaze tuto osobu potěšit, tedy souhlasit s jejími odpověďmi a názory.¹⁰⁷

Dětská sugestibilita se při výslechové situaci zvyšuje, jelikož je pro ně výslech novou a cizí situací vyvolávající pocit nejistoty, strachu nebo úzkosti a všechny tyto pocity dětskou sugestibilitu pouze umocňují. Dítě se při výslechu nachází v situaci, kdy jedná s vyslychající osobou, jež vůči němu vystupuje jako určitá autorita, jak z hlediska svého profesního postavení, tak samozřejmě také z důvodu, že se jedná o dospělou osobu, kterou dítě obvykle vnímá jako jedince, jehož je třeba respektovat.¹⁰⁸ K sugestibilitě dispoziční se tak v případě výslechové situace přidává navíc i sugestibilita situační.

Vyslychající osoba by měla dbát na to, jaké otázky při výslechu podkládá. Na základě výzkumů bylo totiž zjištěno, že nejvíce přesnou výpověď o dané skutečnosti získá vyslychající osoba tím, že bude dítěti pokládat otevřené otázky. Uzavřenými otázkami rozumíme ty, které

¹⁰⁷ MCFARLANE, F., POWELLI, M. B., & DUDGEON, P. (2002). An examination of the degree to which IQ, memory performance, socio-economic status and gender predict young children's suggestibility. *Legal and Criminological Psychology*, 7(2), 227–239.

¹⁰⁸ MYNAŘÍKOVÁ, Lenka. *Psychologie lži*. Praha: Grada, 2015. *Psyché* (Grada), ISBN 978-80-247- 5472-7., s. 140-143

jsou již zaměřené a dítě na ně odpovídá pouze „ano“, nebo „ne“ nebo mu je v otázce dáno na výběr mezi možnostmi A nebo B. Takové otázky naznačují, co konkrétně se chce vyslyšající osoba od dítěte dozvědět, případně jeho odpověď limitují na vybrané možnosti a v dítěti vzbuzují pocit, že musí odpovědět i přesto, že odpověď na ně nezná či vybrat jednu z nabízených odpovědí, ačkoliv ví, že není správná. Výzkumy také prokázaly, že dítě má na uzavřenou otázku tendenci spíše přitakat nežli jí odporovat, a to i u otázek, jimž nerozumí nebo jsou nesmyslné.¹⁰⁹ Nejde ale pouze o druh pokládaných otázek, dítě citlivě reaguje také na gesta, výrazy v obličeji, tón hlasu a celkově veškerou paraverbální a nonverbální komunikaci, nejen vyslyšající osoby, ale i ostatních osob, které jsou výslechu přítomny. Dítě se tak snaží odhadnout, jaká má osoba očekávání, ta se následně pokouší naplnit. Hrozí tedy, že dítě bude vypovídat nepravdivé skutečnosti, o nichž se domnívá, že je osoba vyslyšající chce slyšet právě na základě jejích neverbálních reakcí v průběhu výpovědi.¹¹⁰

Mimo vyslyšající osobu mohou na dítě sugestivně působit i třetí osoby, například příbuzní, pokud jsou v případě zainteresovaní, se mohou snažit ovlivnit dítě, aby vypovídalo určitým způsobem. Proto hraje hrozba sugesce velkou roli právě v případě výslechu dítěte v postavení svědka. Zde je totiž nutné, aby prodleva mezi vyšetřovanou událostí a výsledkem byla co nejmenší. Větší prodleva totiž znamená více času na působení sugesce, ať už autosugestivního dokreslování mezer v paměti fantazií samotným dítětem, tak i na působení druhých osob a jejich ovlivňování dítěte k vypovídání určitým způsobem. Vliv sugesce se delším působením prohlubuje a začleňuje jako něco autenticky prožitého v podobě falešných vzpomínek.¹¹¹

3.1.2. Falešné vzpomínky

Falešné vzpomínky úzce souvisí se sugestibilitou, jejich význam je podstatný především při výslechu dítěte jako očitého svědka. Falešné vzpomínky představují nebezpečí převážně proto, že se neliší co do prožitku a emotivnosti od vzpomínek reálných. Tento fenomén je známý zejména z případů falešných obvinění ze sexuálního zneužívání, kdy „oběti“ podávaly trestní oznámení i na své rodinné příslušníky, následné vyšetřování však odhalilo, že ve skutečnosti k žádnému trestnému činu nedošlo.¹¹²

¹⁰⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forezní psychologie., s. 343.

¹¹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3., s. 206

¹¹¹ MATIÁŠEK, Jan, Bohumil BARTA a Jaroslav SOUKUP. Výslech a psychologie. Praha: Orbis, 1966. Právnické edice., s. 138-139

¹¹² ŽITNÍKOVÁ, Dominika and Lenka LACINOVÁ. Vznik falešných vzpomínek u dětí školního věku jako důsledek misinformation (The creation of false memories of school-aged children as a consequence of

Odlišit falešnou vzpomínku od reálné je téměř nemožné, protože kromě jejich původu mezi nimi nejsou téměř žádné rozdíly, pravá vzpomínka vychází ze skutečně prožité události kdežto falešná vzpomínka nikoliv. V polovině devadesátých let minulého století bylo provedeno několik pokusů s cílem ověřit, zda je možné do paměti osoby vnést vzpomínku na událost, jež se nikdy nestala. Nejednalo se tedy pouze o úpravu či přikrášlení existující vzpomínky falešnými detaily, ale událost, která se měla stát vzpomínkou, byla celá vymyšlená. S osobami účastnicemi se výslechu probíhalo několik rozhovorů, v nichž jim byla sugerována daná nepravdivá informace. Po několika takových rozhovorech si již v průměru 30 % osob osvojilo tuto falešnou vzpomínku jako svou vzpomínku reálnou a bylo schopno o ní detailně vyprávět tak, jako by tuto událost samy prožily.¹¹³

Největší vývoj a nárůst objemu paměti probíhá mezi 4. a 10. rokem života. Dokud paměť dítěte není ještě zcela vyvinutá, je zvyklé spoléhat spíše na informace zprostředkované od svého okolí, než na své vlastní zkušenosti. Dítě také ještě neumí rozdělit svou pozornost a zaměřit ji současně na více předmětů či dějů, což vede k mezerám ve vzpomínkách, jež se pak snaží vyplnit svou představivostí nebo právě sugestivními podněty z vnějška. Tato snaha vyplnit mezery v paměti pak vede ke vzniku falešných vzpomínek pozměněných buď nevědomě dítětem samotným, nebo vědomě či nevědomě jinou osobou.¹¹⁴

Magistra Žitníková a docentka Lacinová provedly studii, v níž se věnovaly ovlivnitelnosti a přesnosti dětské paměti. Konkrétně šlo o to, jak velké procento dětí, které budou vystaveny zkreslujícím informacím ze strany experimentátorů, těmto misinformacím skutečně podlehnou. Studie se účastnilo 118 dětí z druhého a třetího ročníku základní školy. Děti byly vystaveny nahrané situaci, v níž se vyučující během hodiny pohádala s cizím mužem a následně byly dotazovány na tuto událost. Misinformací zde byla skutečnost, že oholený muž byl pak dotazující se osobou prezentován jako muž s vousy a tato misinformace byla dětem podána v podobě dvou otázek: „*Pozdravil ten vysoký muž s vousy paní učitelku, když přišel?*“ a „*Byly vousy vysokého muže hnědé?*“ O den později byl dětem rozdan další dotazník, jehož cílem bylo zjistit, co vše si děti zapamatovaly a kolik z nich bylo misinformací ovlivněno. Výsledky ukázaly, že více než polovina dětí chybovala při druhém dotazníku a tvrdila, že muž měl vousy.¹¹⁵ Výsledek studie lze vnímat jako upozornění na to, jak lehce lze dítě ovlivnit, podsunout

misinformation). E-psychologie. Českomoravská Psychologická Společnost, 2017, vol. 11, No 2, p. nestránkováno, 15 pp. ISSN 1802-8853., s. 2

¹¹³ LOFTUS, Elizabeth F. "Planting misinformation in the human mind: a 30-year investigation of the malleability of memory." *Learning & memory* (Cold Spring Harbor, N.Y.) vol. 12,4 (2005): 361-6. doi:10.1101/lm.94705

¹¹⁴ ŽITNÍKOVÁ, Dominika and Lenka LACINOVÁ. Vznik falešných vzpomínek u dětí školního věku jako důsledek misinformace., s. 5

¹¹⁵ Tamtéž, s. 7 - 10

mu určitou skutečnost a vytvořit tak v jeho paměti falešnou vzpomínku. Je velice důležité, aby si vyslychající osoba tuto skutečnost uvědomovala, protože dítě může ovlivnit i ona sama svými nevhodně kladenými otázkami.

3.1.3. Citová nákaza

Mimo sugesci a falešné vzpomínky je s výsledkem dítěte spojen další faktor, který může ovlivnit jeho výpověď, tím je citová nákaza. Rozumíme jí přejímání reakcí od osob, s nimiž je jedinec v sociálním kontaktu. Při citové nákaze nedochází k přenosu pouze základních citových reakcí jako jsou radost, strach nebo zlost, ale i k těm složitějším jako jsou sympatie, či antipatie k věci, činnosti či osobě. Právě přejímání sympatií a antipatií hraje ve výslechové praxi značnou roli. Výpovědi svědků, poškozených i obviněných jsou totiž velmi často ovlivněny právě sympatiemi, nebo antipatiemi k předmětu výsledku.

Citová nákaza úzce souvisí s postavením jednotlivce, podlehne jí spíše submisivní jedinec či osoba v nižším a slabším postavení. Jedinec pravděpodobněji přejme chování toho, koho vnímá jako nadřízeného či autoritu. Dítě je během výsledku náchylnější k přejímání pocitů sympatie a antipatie od vyslychající osoby, a to vzhledem k již výše zmíněnému, tedy skutečnosti, že vyslychající osoba je vůči dítěti v autoritativním postavení. Úkolem vyslychajícího proto musí být snaha o minimalizaci svého působení a projevování svých názorů, sympatií a antipatií vůči předmětu výsledku. Hrozí totiž, že jakýkoliv takový projev by mladší dítě respektovalo a názor přejalo za svůj. U mladistvých by naopak mohlo dojít ke vzdoru a následnému zaujetí opačné pozice.

K citové nákaze dochází samozřejmě i mimo prostředí výsledku, zejména uvnitř rodiny nebo ve vrstevnickém kolektivu dítěte. Takto může například docházet k nepravdivým obviněním. Děti se totiž velice lehce přidávají na stranu svých vrstevníků a přebírají názory kolektivu. Za příklad uijme třídní kolektiv, v němž jedno z dětí propadá z daného předmětu a využije i zcela nevinného detailu, jako může být dotek učitele při vysvětlování látky, který ostatním spolužákům vykreslí jako nevhodný, špatný nebo dokonce nezákonný. Pokud má dítě ve třídě určitý vliv, bude schopno získat na svou stranu většinu vrstevníků, kteří přejmou antipatie vůči kantorovi. Tato situace může zajít až tak daleko, že při případném výsledku budou tito vrstevníci tvrdit, že je daný kantor také sexuálně obtěžoval. Vyslychající osoba proto musí počítat i s tímto rizikem a zaměřit se na nápadnou shodu výpovědí v detailech, která značí, že

vypovídající osoby nehovoří o skutečnostech, které samy vnímaly, ale že jejich výpovědi jsou pouze postavené na vyprávění jiné osoby.¹¹⁶

3.1.4. Dětská lež

Za lež je obecně považováno vědomé sdělení nepravdivého výroku. U dětí tato definice lži vždy neplatí, v raném dětství si totiž dítě není schopno uvědomit závažnost svého lhaní, jeho smyšlené výroky proto nelze za lži považovat, jsou totiž pouze projevem dětské fantazie a nikoliv vědomým sdělováním nepravdy.

Dítě předškolního věku dosud není příliš schopno rozlišovat mezi skutečností a výsledkem fantazie. Při vyprávění často doplňuje skutečné události zcela vymyšlenými či pouze poupravenými částmi. Do svých představ je dítě schopno se vžít až tak, že nerozezná skutečnost od fantazie, poté dokáže vymyšlenou událost popsat téměř věrohodně a do těch nejmenších detailů. Lhaní začne dítě chápat a uvědomovat si jej až kolem šestého roku.¹¹⁷ Do té doby jsou pro něj pravda a lež abstraktními pojmy, které nechápe a nedokáže je tudíž respektovat.

Dítě mladšího školního věku již mimo rozlišování skutečnosti od fantazijní představy chápe, že ne všichni vše vědí a také se určité skutečnosti dozvědět nemusí, pokud jim to dítě samo neřekne. Ve většině případů tak již lze záměrně¹¹⁸, někdy však stále ještě vyplňuje mezery v paměti fantazií.¹¹⁹ U dítěte staršího školního věku a mladistvého již o nevědomé lži nelze v podstatě uvažovat.¹²⁰ Mladistvému zároveň přibývají také důvody ke lhaní, jsou jimi například ochrana svého soukromí nebo nechut' zdlouhavě dospělému vysvětlovat některé své problémy či určitou problematiku, o níž si myslí, že by dospělý stejně nepochopil. Lhaní se pro něho dokonce může stát přirozené, pokud je během svého dosavadního vývoje včlenil do komunikace jako přijatelný prostředek jednání.¹²¹

Je několik druhů lží, ke kterým se dítě může uchýlit, jedním z nich je takzvaná lež úniková, za jejíž pomoci se snaží dostat z nepříjemné situace. Dalšími druhy jsou lež obranná, účelová a lež chorobná. Úniková lež je jednou z nejrozšířenějších lží, které se ve výslechové praxi objevují. Dítě uvádí lživé informace, protože se snaží uniknout od nepříjemných záležitostí do příznivějšího světa. S takovouto lží se lze setkat například u dítěte vypovídajícího o

¹¹⁶ MATIÁŠEK, Jan, Bohumil BÁRTA a Jaroslav SOUKUP. Výslech a psychologie., s. 133-138

¹¹⁷ MATIÁŠEK, Jan, BÁRTA, Bohumil, SOUKUP, Jaroslav. Psychologie a výslechová praxe. 1. vyd. Praha: Orbis, 1968, s. 48-50

¹¹⁸ BENÍŠKOVÁ, Tereza. Když dítě lže. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2309-9, s. 23.

¹¹⁹ MATIÁŠEK, Jan, BÁRTA, Bohumil, SOUKUP, Jaroslav. Psychologie a výslechová praxe., s. 48

¹²⁰ BENÍŠKOVÁ, Tereza. c. d., s. 71

¹²¹ Tamtéž, s. 73-74

nepříjemných rodinných záležitostech. Obranná lež je prostředkem, jímž se dítě brání v situaci, v níž se cítí ohroženo z důvodu nevhodného zacházení. Tyto dvě lži nelze považovat za záporný jev, protože fungují jako obranný mechanismus pro dítě, které se momentálně cítí ohroženo nebo v případě, kdy by znovuprožívání nepříjemných situací mohlo být pro dítě velmi bolestivé a negativně je ovlivnit. Lež účelová je závažnější vzhledem k tomu, že dítě již lže vědomě a za nějakým účelem. Nejedná se tudíž o neuvědomělý prostředek obrany, ale o snahu dítěte dosáhnout určitého cíle. Účelová lež může být jak aktivní, kdy dítě tvrdí nepravdivé věci, nebo pasivní, kdy z jeho strany dochází k úmyslnému zamlčování pravdy.¹²² Poslední je lež chorobná, neboli patologická lhavost, což je psychické onemocnění, při kterém dítě již není schopno řídit své vymyšlení, ztrácí přehled o realitě a samo začíná být přesvědčeno, že jeho fantazijní vyprávění je realitou a odmítá si přiznat opak.¹²³ Je proto velice důležité, aby byla vyslychající osoba schopná lež, ať už vědomou či nevědomou, odhalit. Každý případ je však individuální a existují pouze obecné poznatky, jejichž znalost může být vyslychající osobě při rozeznávání lživého tvrzení od pravdy oporou.

K rozeznání lži od pravdy mohou pomoci neverbální signály, zejména u mladších dětí, které nedokáží ještě tak přesvědčivě potlačit známky úzkosti a v případě lhaní je z jejich výrazu poznat nervozita. Děti kolem šestého roku věku si už však začínají uvědomovat, že existují určité signály značící lež, na které si musejí dávat pozor a díky tomu jsou při lhaní přesvědčivější. Lhaní je však náročná kognitivní operace vyžadující nadprůměrné soustředění, zejména vzhledem k potřebě neustálé kontroly nad sebou samým. I když dítě ví, jakých výrazů či pohybů se vyvarovat, dříve či později se u nich tyto signály objeví, a to z důvodu jejich nedokonalé schopnosti sebekontroly a také schopnosti udržet pozornost po delší dobu.

Lež se v neverbální komunikaci projevuje například používáním menšího počtu gest, než kolik jich jedinec užije v běžné situaci. Při lži je užíváno méně gest, protože prožívání není v souladu s verbálním projevem, osoba tak musí gesta, která v běžné situaci dělá přirozeně a bezděčně, v podstatě simulovat, což je velice náročné. Další, na co je důležité se zaměřit, je mimika. Osobám při lži výrazy na tváři většinou trvají delší dobu vzhledem k tomu, že nastavení nuceného výrazu trvá déle, zároveň také osoba může výraz držet po delší dobu, protože se chce ujistit o tom, že jej druhá osoba skutečně zaznamenala. Vyjadřovaná emoce při lži není v souladu s vnitřním prožíváním, a tak nemusí ani emoční projev v mimice odpovídat okamžiku projevení

¹²² MATIÁŠEK, Jan, BÁRTA, Bohumil, SOUKUP, Jaroslav. Psychologie a výslechová praxe., s. 48-50

¹²³ SMRŽ, Josef. Bájivá lhavost u dětí. In Šance dětem [online]. [cit. 2022-06-18]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/psychicke-problemydite/abajiva-lhavost-u-deti.shtml>

emoce a může nastoupit až se zpožděním.¹²⁴ S tématem mimiky souvisí i pohled, zde je důležitý především směr pohledu. Dítě od šesti let může při konverzaci, při níž lže, odvracet pohled, což pomáhá při koncentraci pro vymýšlení odpovědi na položenou otázku. Je však ale důležité toto chování správně interpretovat a přistupovat ke komunikaci jako k celku, protože stejnou reakci, tedy odvrácení pohledu či rovnou celého těla, může mít i dítě, které se snaží nastavit tak, aby nebylo přímo naproti osobě dotazující se na skutečnosti, o nichž nechce mluvit.¹²⁵ Kromě mimiky a pohledu patří do neverbálních prostředků komunikace také tělesný postoj a celkově veškeré pohyby těla, z nichž pro výslechovou praxi jsou nejvíce vypovídající bezděčné pohyby, jelikož právě ty značí určitý vnitřní rozpor, tedy možnou lež.

O určitý ucelený seznam a rozčlenění neverbálních projevů lži se ve své knize „Staňte se lidským detektorem lži: Jak spolehlivě odhalit lháře“ pokusil David Craig, popisuje v ní, jak se na různých částech těla projevují emoce související se lží:

- Na celkovém **držení těla** se projevuje stres ze lži takzvaným „uzavřeným postojem“, který je charakteristický překřížením paží a schoulením se v ramenu. Jedinec cítí při lži jakousi potřebu se chránit, zároveň se tak snaží minimalizovat ostatní projevy, které by lež mohly prozradit. Dalším znakem lži může být otáčení těla směrem od osoby se kterou komunikuje, téměř jako by se jedinec snažil z komunikace utéct.
- Kontrola nad pohyby **nohou a chodidel** je ze strany lhářů mnohdy opomíjena. Nervozita ze lhaní se projevuje třesením nohou, tomu se mnohdy snaží lhář zabránit položením paží na stehna a případným zapřením se o ně.
- Stejně jako nohy se mohou při lži třást také **ruce**, dochází i k mimovolným pohybům dlaní a prstů či k nutkání mít v ruce nějaký předmět a pohrávat si s ním.
- Lhaní může prozradit také nesoulad **pohybů hlavy** s tvrzenou skutečností. Například lhář může s něčím nesouhlasit, ale při verbálních projevech nesouhlasu bude mírně přikyvovat hlavou.
- **Oči** jsou velmi důležité pro rozlišení, zda jedinec lže. Odráží se v nich velice široká škála emocí a zároveň bývají také tím, co na člověku zkoumáme jako první, pokud chceme zjistit, zda nám lže. U lhářů se může jednat o dva extrémy

¹²⁴ MYNAŘÍKOVÁ, Lenka. c. d., s.89-93

¹²⁵ DOHERTY-SNEDDON, Gwyneth. Neverbální komunikace dětí: jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-043-7., s. 43 a 117

v intenzitě očního kontaktu, buď mohou navazovat trvalejší oční kontakt, aby přesvědčili posluchače o své upřímnosti, nebo se naopak mohou snažit zrak odvracet a vyhnout se tak přímému očnímu kontaktu. Je ale nutné vzít v úvahu i možnost, že jsou tyto projevy způsobeny tím, že se osoba pouze necítí dobře, je zdrženlivá nebo jsou pro ni pokládány otázky moc osobní.

- Člověk se při lži většinou také častěji dotýká **nosu**, jsou k tomu dva důvody, prvním je svědění v oblasti nosu z důvodu překrvení, které je jedním z fyziologických projevů doprovázejících lež. Druhým důvodem je nevědomá snaha si tímto způsobem při lhaní zakrýt ústa rukou.
- Skrývání **úst** je tedy dalším znakem, který prozrazuje lež. Ústa je možné zakrýt buď jejich překrytím částí těla, dlaní či prsty anebo odvedením pozornosti na jinou část těla. Dalším znakem jsou pevně semknuté rty či „falešný“ úsměv, který poznáme tím, že se do něho nezapojí mimické svaly kolem očí.¹²⁶

Při interpretaci neverbální komunikace je doporučován celostní přístup, tedy vyvarování se zaměření na jednotlivé projevy a snaha vnímat osobu a veškeré její neverbální projevy jako celek. U mladších dětí je zároveň třeba mít na paměti, že je u nich proces sociálního učení, do kterého spadají i určité vzorce neverbální komunikace, teprve na začátku a může se stát, že některé jejich prostředky neverbální komunikace nebudou vyjadřovat shodné psychické pochody jako u dospělých.

3.2. Věrohodnost dětské výpovědi

Psychologický pojem věrohodnost výpovědi označuje skutečnost, kdy vyslychaná osoba líčí události a objekty tak, jak je skutečně vnímala a zapamatovala si je. Nevěrohodnost pak označuje situaci, kdy osoba záměrně uvádí fantazijní či logické konstrukce, které však nejsou v souladu s tím, co skutečně vnímala. Z praktického hlediska tedy věrohodnost výpovědi znamená, že jí vyšetřovatel může věřit. Je nutné odlišit věrohodnost od pravdivosti, ta je totiž právní kategorií označující to, že výpověď vyslychané osoby je v souladu s realitou.¹²⁷ Věrohodnost, na rozdíl od pravdivosti, znamená, že vyslychaná osoba vědomě neuvádí lživé informace. Forezní praxe dále rozlišuje věrohodnost obecnou a věrohodnost speciální (specifickou).

¹²⁶ CRAIG, David. Staňte se lidským detektorem lži: jak spolehlivě odhalit lháře. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5365-2., s. 64-109

¹²⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forezní psychologie., s. 377

Obecná věrohodnost se týká vyslychaného jako osobnosti a vyjadřuje, zda má vyslychaná osoba psychické předpoklady správně vnímat, zapamatovat a následně si vybavit prožité události. Každý jedinec má určitou obecnou věrohodnost. Nižší míru obecné věrohodnosti mohou zapříčinit duševní choroby, nedostatek rozumových schopností ale také určité povahové rysy. Někdy může být složité identifikovat jedince s nízkou obecnou věrohodností, jelikož některé osoby dokáží vypovědět smyšlenou historku velice přesvědčivě. Míra obecné věrohodnosti je zjišťována znaleckými posudky, v nichž se hodnotí především:

- schopnost osoby správně vnímat vjemy, její styl vnímání – zda je celostní či spíše zaměřené na detaily;
- schopnost tyto vjemy správně pochopit a zapamatovat si je;
- následná schopnost si je vybavit a reprodukovat je další osobě;
- případné projevy sugestibility a nadužívání fantazie v chování dané osoby, přítomnost psychopatologických rysů v osobnosti, jimiž jsou hysterické rysy, sklony k podvádění či patologické lhářství;¹²⁸
- u dětí je navíc zkoumán i stupeň vývoje a s ním spojený emoční, morální, kognitivní a senzomotorický vývoj, dále jejich sociální zralost a vývoj řeči.¹²⁹

Věrohodnost speciální pak představuje pravděpodobnost, že daná výpověď jedince koresponduje se skutečností. Při hodnocení speciální věrohodnosti se zohledňují především tyto tři skutečnosti:

- osobnost vyslychaného, a tedy jeho obecná věrohodnost;
- případná motivace vyslychaného lživě vypovídat ve vztahu k předmětu výslechu;
- výpověď vyslychaného, a to jak z verbálního tak i z nonverbálního hlediska.¹³⁰

Zkoumání speciální věrohodnosti probíhá psychologickým rozbořením výpovědi, při němž se porovnává poměr znaků svědčících pro věrohodnost výpovědi a znaků, které naopak naznačují její nevěrohodnost.¹³¹

Obecná a speciální věrohodnost nejsou vůči sobě symetrické, obecně nevěrohodná osoba může být schopna podat v konkrétní věci věrohodnou výpověď, stejně tak může obecně

¹²⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie., s. 231 a n.

¹²⁹ PAVLOVSKÝ, Pavel. Soudní psychiatrie a psychologie. 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada), ISBN 978-80-247-4332-5., s. 148

¹³⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forezní psychologie., s. 379

¹³¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie., s. 231 a n.

věrohodná osoba v konkrétním případě lhát. Věrohodnost je třeba posuzovat vždy individuálně pro každý případ, jelikož je odvozená od konkrétních okolností dané události, která je předmětem výsledku a vztahu vyslychané osoby k ní.

Určení věrohodnosti dítěte není jednoduchou záležitostí. Obecná věrohodnost u dítěte je posuzována z objektivních skutečností jako je analýza prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a toho, jaký může mít toto prostředí vliv na jeho psychiku a morální vývoj. V tomto směru jsou důležité například i posudky ze školy či výpovědi jiných osob přicházejících s dítětem do kontaktu, jimiž mohou být například vedoucí kroužků, do nichž dítě dochází. Další skutečností, jež je zjišťovaná při určování věrohodnosti dítěte, je jeho věk. Doktorka Matoušková uvádí, že z hlediska věrohodnosti je nepříznivější období mezi 9. a 11. rokem věku. U chlapců je horní hranice posunuta až na 13. nebo 14. rok. U dívek totiž vzhledem k citové nevyrovnanosti dochází k poklesu obecné věrohodnosti dříve než u chlapců.¹³² Současně s věkem je nutné zkoumat také kvalitu vnímání, rozumových schopností dítěte a jeho způsobu myšlení, strukturu osobnosti dítěte, míru sugestibility či sklonů k fantazii nebo případné tendence k podvádění.¹³³ Nezřídka kdy se stává, že jedno vyšetření není dostačující a dítě je potřeba komplexně posoudit, s čímž může souviset i nutná hospitalizace, která je však podmíněna souhlasem rodičů dítěte.¹³⁴ Je zde také možné využít přítomnosti znalce při výslechu dítěte, tuto možnost upravuje § 107 odst. 1 věty čtvrté trestního řádu. Takto příbrným znalcem může být pedagog nebo dětský psycholog či psychiatr, který se účastní výslechu v pozici „jiné osoby mající zkušenosti s výchovou mládeže“.¹³⁵ Při posuzování speciální věrohodnosti během výslechu nebo z nahrávky je důležité se zaměřit na možnou motivaci dítěte ke lživé výpovědi, kterou může být i strach způsobený vlivem rodiny. Neverbální signály hrají zvláště důležitou roli u mladšího dítěte, vzhledem k jeho nedostatečné slovní zásobě. V takovém případě je třeba hlídat také užívání slov či slovních spojení, která by v daném věku dítě běžně nepoužilo, užívání takovýchto slov dítětem totiž může značit návod či radu třetí osoby, které dítě u výslechu pouze doslovně opakuje.

¹³² MATOUŠKOVÁ, Ingrid. Aplikovaná forenzní psychologie. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0., s.

¹³³ KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Věrohodnost výpovědí nedospělých a mladistvých osob v trestním řízení. Právo a rodina, 2011, s. 11-14.

¹³⁴ PAVLOVSKÝ, Pavel., c. d., s. 147-148

¹³⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-465-0, s. 1501.

3.3. Vnější faktory při výslechu dětí

3.3.1. Účastníci výslechu

Kromě prostor, v nichž je výslech prováděn a individuálních vlastností dítěte mají na kvalitu výslechu vliv i osoby, které se na něm podílejí, protože i vyslychající osoba je pouze lidskou bytostí mající individuální charakteristiky, jež se ve výslechové situaci projevují. Takovými charakteristikami jsou konkrétně inteligence, vzdělanost a praxe, ale i další zvláštní psychické vlastnosti vyslychající osoby.¹³⁶ Výslechu se mimo vyslychajícího mohou účastnit také další osoby – pracovník OSPOD, případně jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, státní zástupce, soudce, obhájce obviněného¹³⁷ a rodiče dítěte.

V minulém století docházelo ke střetům názorů na to, jakou kompetenci a postavení by měla mít osoba, která výslech dítěte vede. Odborníci z oboru psychologie byli toho názoru, že vyšetřovatelé, soudci nebo státní zástupci nejsou k výslechu dětí kompetentní a výslech by měla vést osoba, která má vystudovaný právě obor psychologie. Na druhé straně se objevovaly protichůdné názory založené na právním úsudku, které naopak považovaly za vhodné osoby pouze vyšetřovatele, soudce a státní zástupce, naopak psycholog nebyl, dle těchto názorů, u výslechu vůbec potřebný. Doktoři Matiašek, Soukup a Bárta se ve své knize Psychologie a výslechová praxe z roku 1968 nepřiklání ani k jednomu z těchto dvou názorů, protože správnou variantou je podle nich kompromis mezi oběma těmito variantami, a to takový, že osoba vyslychajícího by měla mít možnost na základě posouzení dané situace a osobnosti dítěte určit, zda se psycholog bude výslechu účastnit, či nikoli.¹³⁸ Z nynější právní úpravy, konkrétně § 102 trestního řádu vyplývá, že se v našem právním řádu uplatnil kompromis, pracovník OSPOD či případně jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže jsou k výslechu dítěte, který vede vyšetřovatel, přibírány a mají určitá práva, kterými mohou průběh výslechu ovlivnit.

3.3.1.1. Osoba vyslychajícího

Osoba vyslychajícího a její kompetence jsou velmi důležitými součástmi problematiky výslechu, vyslychající osoba největší mírou ovlivňuje průběh výslechu, atmosféru při něm a především to, zda výslech dosáhne svého cíle. Jsou na ni proto kladeny vysoké nároky. Vyslychající musí mít specifické znalosti, jež jsou zásadní pro výkon jeho profese, jedná se o znalosti z oblasti trestního práva a ze sociálně-právní oblasti, dále také poznatky z oblasti

¹³⁶ MATIÁŠEK, Jan, Jaroslav SOUKUP a Bohumil BÁRTA. Psychologie a výslechová praxe., s. 91

¹³⁷ V případě, že proti dané osobě již zahájeno trestní stíhání, je tedy v postavení obviněného, její obhájce má právo účastnit se výslechu dítěte v postavení svědka či oběti.

¹³⁸ MATIÁŠEK, Jan, BÁRTA, Bohumil, SOUKUP, Jaroslav. Psychologie a výslechová praxe., s. 60 - 63

kriminologie, kriminalistiky a obecné psychologie.¹³⁹ Pro výslech dětí jsou důležité také znalosti základů vývojové psychologie, pedagogiky a sexuologie. Komunikační a sociální dovednosti hrají rovněž velmi důležitou roli, vědomosti samy o sobě nejsou pro správné vedení výslechu dostatečné, pokud vyslychající nebude s dítětem schopen navázat psychologický kontakt, udržet jeho pozornost při dialogu a navodit při výslechu vhodnou atmosféru. Osoba vedoucí výslech dítěte by měla disponovat i povahovými rysy, které jsou předpokladem pro práci s dětmi, měla by projevat zejména trpělivost, vlídnost, citlivost a empatii, s nimiž se pojí především zájem o osobu dítěte. Není zde vhodná povýšenost a snaha působit na dítě rodičovsky, zároveň by se vyslychající osoba neměla snažit stavět za každou cenu do role kamaráda, protože tyto falešné pózy dítě vycítí a ztratí k vyslychajícímu respekt nebo se uzavře samo do sebe a nebude při výslechu spolupracovat.¹⁴⁰ Docent Novotný zdůrazňuje u osoby vyslychající zejména tyto vlastnosti: adaptabilitu, schopnost koncentrace, rychlé zpracování a vyhodnocování nabytých poznatků, dobré paměťové a komunikační schopnosti a také rezistenci vůči citové nákaze. Vyslychající by se měl umět rychle přizpůsobit měnícím se podmínkám výslechu a v případě dítěte také jeho mentální úrovni a slovní zásobě.¹⁴¹

Všichni příslušníci policejního sboru, kteří se během vyšetřování trestných činů dostanou do kontaktu s dítětem, jsou povinni absolvovat speciální kurzy vedené Útvarem policejního vzdělávání a služební přípravy Policie České republiky, které jsou zaměřeny na kriminalistickou taktiku a na oblast psychologie. V rámci těchto kurzů jsou policisté školeni o komunikaci s dětmi v různých fázích jejich vývoje a také o použití speciálních výslechových místností. Kurz trvá tři měsíce a po jeho absolvování jsou policisté certifikováni k výkonu služby jako „*specialisté služby kriminální policie a vyšetřování pro práci s dětmi*“.¹⁴²

Důležitost vyslychající osoby se odvíjí také od ustanovení § 102 odst. 3 trestního řádu, dle něhož lze osobě mladší 18 let v postavení svědka klást otázky pouze prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení, tedy pouze prostřednictvím vyslychajícího.¹⁴³ Znění tohoto paragrafu je důsledkem novely trestního řádu, k níž došlo z důvodu přijetí zákona o obětech trestných činů. Účelem této novely bylo zvýšit míru ochrany dětských svědků před sekundární viktimizací během výslechu. Vyslychající osobě dává toto ustanovení kontrolu nad tím, jaké otázky a jakým

¹³⁹ BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ., c. d., s. 174

¹⁴⁰ MATIÁŠEK, Jan; BARTA, Bohumil; SOUKUP, Jaroslav. Psychologie a výslechová praxe., s. 60-63

¹⁴¹ NOVOTNÝ, František. Zvláštnosti výslechu nedospělých a přestárých osob. In: KONRÁD, Zdeněk a kol. c. d., s. 66-67.

¹⁴² VOKUŠ, Jiří. Protiprávní činy páchané dětmi a trestná činnost páchaná na dětech. In: Policie.cz [online] © 2019 Policie ČR [cit. 2022-06-12] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/protipravni-ciny-pachane-detmi-a-trestna-cinnost-pachana-nadetech.aspx>

¹⁴³ Srov. § 102 odst. 3 trestního řádu

způsobem budou dítěti položeny a pokud by se mu některé jevíly jako nepřijatelné, nesmí je povolit. Dalším účelem tohoto ustanovení je usměrnit způsob vedení výslechu ve stadiu dialogu a přizpůsobit jej vyslychanému dítěti s ohledem na jeho psychologickou a fyzickou vyspělost a jeho momentální zdravotní a psychický stav.¹⁴⁴ Dle mého názoru by takováto ochrana měla být rozšířena nejen na dítě vypovídající v postavení svědka, ale i na případy, kdy je dítě v pozici obviněného. Přestože zde odpadá potřeba ochrany před sekundární viktimizací, je důležité brát v potaz právě psychologickou a fyzickou vyspělost dítěte a skutečnost, že aktivní zapojení více osob do výslechu, respektive do kladení otázek, může v dítěti vyvolávat zmatení a vystavovat jej tlaku, což může mít negativní vliv na kvalitu podané výpovědi a na výsledek výslechu.

3.3.1.2. Osoby přibrané

Obligatočně je k výslechu osoby mladší 18 let, jehož předmětem jsou okolnosti, které mohou nepříznivě ovlivňovat duševní a mravní vývoj, přibrán pracovník OSPOD či jiná osoba, která má zkušenost s výchovou mládeže (dále jen „jiná osoba“).¹⁴⁵ Jako orgán sociálně-právní ochrany dětí je příslušný obecní úřad a výslechu se za něj účastní pověřená osoba.¹⁴⁶ Za jinou osobu lze považovat dětského psychologa nebo psychiatra. Do 1. 8. 2013 se dle tehdy platného ustanovení § 102 trestního řádu výslechu účastnil povinně také pedagog. Současné znění § 102 trestního řádu s jeho povinnou přítomností výslovně nepočítá, povolání pedagoga však spadá do kategorie jiných osob, je tedy stále možné, aby se v některých případech dětského výslechu také účastnil. Pracovník OSPOD a jiná osoba musí být přítomni po celý průběh výslechu, při porušení ustanovení o osobách povinně přibraných vzniká závažná vada řízení a výpověď by se tak stala nepoužitelným důkazním prostředkem.¹⁴⁷

Pracovník OSPOD a jiná osoba disponují určitými oprávněními, jimiž mohou ovlivnit samotný průběh výslechu. Mají k dispozici tři různé formy návrhů: návrh na odložení, přerušeni nebo ukončení výslechu. Je nutné, aby byl návrh na odloženi výslechu podán ještě před jeho zahájením v případě, kdy hrozí, že by výsledek negativně působil na psychologický a zdravotní stav dítěte. Návrh na přerušeni výslechu je možné podávat kdykoliv v jeho průběhu, když pracovník OSPOD nebo jiná osoba nabude dojmu, že dítě není vzhledem ke svému stavu schopno dále vypovídat. Jestliže je přerušeni nedostačující pro to, aby se stav dítěte mohl zlepšit, je vhodné podat návrh na ukončení výslechu. Jako velký nedostatek je spatřována absence možnosti podání

¹⁴⁴ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář., str. 1498-1506

¹⁴⁵ Srov. § 102 odst. 1 věta první trestního řádu

¹⁴⁶ Srov. § 4 odst. 1 písm. b) a c), § 48 a násl. zákona č 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27.9. 1993, sp. zn. 7 To 181/93

námítky ze strany OSPOD proti otázkám, jež mohou být z hlediska ochrany dítěte nepřipustné, tyto námítky by představovaly jeden z účinných prostředků prevence a ochrany dítěte.¹⁴⁸ K tomuto názoru se také přikláním, přestože určitou prevencí je již výše popisovaná možnost vyslychajícího rozhodnout o nepřipustnosti otázek. Je však stále možné, že některé nevhodné otázky budou z jeho strany dovoleny, ať už záměrně či v důsledku neodbornosti v problematice dětské psychologie či pedagogiky. Přínosem přibraných osob je tedy zejména skutečnost, že odborník je schopen určit stupeň duševního a mravního vývoje dítěte, kterým by měl být výslech následně přizpůsoben, konkrétně obsah kladených otázek, délka výslechu a jeho samotný průběh.

Fakultativně mohou být u výslechu přítomni také rodiče dítěte. Tuto možnost, nikoliv právo, zakotvuje opět trestní řád v ustanovení § 102 odst. 1, věty druhé, která zní: „*Může-li to přispět ke správnému provedení výslechu, mohou být přibráni i rodiče.*“¹⁴⁹ Zda budou rodiče přibráni, bude vždy záviset na posouzení ze strany osoby vyslychajícího či obligatorně přibrané osoby, tedy OSPOD případně jiné osoby. Přítomnost rodičů by totiž neměla mít na výslech negativní vliv.¹⁵⁰ V praxi je přítomnost rodičů při výslechu považována za nevhodnou. Je zde několik rizik, která s sebou může přítomnost rodičů nést a která by mohla ovlivnit průběh výslechu a obsah dětské výpovědi. Nevhodné zajisté bude přibrat k výslechu rodiče, který má zájem na výsledku řízení. K výslechu by neměl být přibrán ani rodič v případě, kdy by jeho vztah s dítětem mohl ovlivnit schopnost a ochotu dítěte vypovídat pravdu či vůbec vypovídat.¹⁵¹ Doktorů Matiašek, Soukup a Bárta navíc upozorňují na to, že nelze očekávat, že by se kterýkoli rodič stavěl k výslechu zcela neutrálně a nereagoval v průběhu výpovědi dítěte na její obsah. Zároveň je pro dítě vztah s rodiči důležitější a hodnotnější než vztah k vyslychajícímu, předmětu výslechu a tomu, aby pravdivě vypovíдалo. Dítě během výslechu vnímá reakce svých rodičů a může mít tendenci podle nich pak svou výpověď upravovat. Tito autoři zároveň navrhují, aby byla účast rodičů, v případě kdy nelze výslech provést bez jejich účasti například kvůli velkému strachu dítěte, omezena na nejnutnější dobu, tedy jen na úvodní fázi výslechu, než se podaří vyslychajícímu navázat s dítětem psychologický kontakt, pak by měl rodič výslechovou místnost opustit.¹⁵² Rodiče však hrají důležitou roli před a po výslechu. Měli by dítě k výslechu doprovodit, psychicky jej podpořit, uklidnit a navodit u dítěte co největší možný pocit bezpečí.

¹⁴⁸ CYPRIS, Martin, MUSILOVÁ, Renata. Vedení výslechu dětských obětí trestných činů. Právo a rodina. Ročník 2017, č. 11

¹⁴⁹ Srov. § 102 odst. 1 trestního řádu

¹⁵⁰ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář., s. 1498-1506

¹⁵¹ Tamtéž, s. 1501 a n.

¹⁵² MATIÁŠEK, Jan; BÁRTA, Bohumil; SOUKUP, Jaroslav. Psychologie a výslechová praxe., s. 56 a n.

Pokud je dítě v pozici svědka, měli by rodiče podpořit dítě k rozhovoru s vyšetřovatelem. Po výslechu by s dítětem měli hovořit o jeho průběhu a opět by se jej měli snažit uklidnit.¹⁵³

3.3.2. Prostory výslechu

Na průběh výslechu má bezesporu značný vliv i prostředí, v němž je výslech veden. Při výslechu dítěte má vhodně zvolené prostředí mnohem větší význam, než v případě výslechu dospělého, protože dítě není schopno se samotnou situací výslechu vypořádat stejně jako dospělý jedinec a je citlivější na to, v jakém prostředí k výslechu dochází. Prostory policejních budov a běžných výslechových místností, potažmo kanceláří vyšetřovatelů, na ně proto mohou mít negativní vliv, který může vést ke zhoršení vybavovací schopnosti paměti a zkreslení výpovědi dítěte v důsledku obav či úzkosti z negativně působícího prostředí.¹⁵⁴

Vlivem vnějšího prostředí se již v šedesátých letech minulého století zabývali ve svých knihách doktoři Matiašek, Soukup a Bárta, ve své knize „Výslech a psychologie“ považují vhodné prostředí za základ pro správně vedený výslech, je dle nich totiž fundamentální pro soustředěnost a pozornost jak vyslýchaného tak i vyslýchající osoby.¹⁵⁵

Po roce 2000 začaly vznikat na mezinárodní úrovni závazky ke zřizování speciálních výslechových místností. Úmluva o právech dítěte z roku 1989 je základním dokumentem, který upravuje práva dětí a zároveň zavazuje smluvní strany této úmluvy respektovat a zabezpečit práva každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí a učinit zájem dítěte hlavním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí.¹⁵⁶ Právní základ pro zřizování speciálních výslechových místností byl položen v roce 2005 rezolucí Ekonomické a sociální rady OSN č. 20, v jejímž rámci došlo k přijetí dokumentu označeného jako „Zásady spravedlnosti ve věcech týkajících se dětských obětí a svědků zločinů“, v němž je například požadavek, aby byl výslech veden ve vhodném prostředí zohledňujícím potřeby dítěte.

Speciální výslechové místnosti (dále pouze „SVM“) jsou komplexy několika místností, které jsou od sebe navzájem odděleny, ale zároveň jsou propojeny audio-vizuální technikou.¹⁵⁷ Interiér SVM je přizpůsoben skutečnosti, že vyslýchanou osobou je dítě, což konkrétně znamená

¹⁵³ ŠIMÁK, Martin. Ochrana práv dětí v trestním řízení. In: Prevence úrazů, otrav a násilí 2/2006, s. 131-140. [2022-06-12] Dostupné online z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-anasili/administrace/clankyfile/20120505111225458446.pdf>.

¹⁵⁴ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. A KOLEKTIV. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80-246-1293-3., s. 195-200

¹⁵⁵ MATIÁŠEK, Jan, Bohumil BARTA a Jaroslav SOUKUP. Výslech a psychologie., 172 a 173

¹⁵⁶ Prevence kriminality: Specifické programy prevence kriminality [online]. 3. února 2022 [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/sluzba/docDetail.aspx?docid=21667816&docType=ART&chnum=6>.

¹⁵⁷ Tamtéž

vymalování místnosti vhodnými barvami, přizpůsobená výzdoba a vhodný nábytek v místnosti, hračky a obrázky, případně knihy a jiné prostředky, které jsou schopné navodit u dítěte pocit bezpečí a pohody. Pro vybavení je však důležité, aby nevedlo k nežádoucímu rozptýlení pozornosti dítěte. Z tohoto důvodu je nutné zvažovat i domácí zázemí dítěte a například při výslechu dítěte ze sociálně slabší rodiny přizpůsobit počet hraček v místnosti tak, aby neodváděl jeho pozornost fakt, že je obklopeno pro ně nezvyklým množstvím hraček. Vybavení místnosti by mělo pomoci k navázání kontaktu s dítětem a k získání jeho důvěry.¹⁵⁸ Měla by se v ní nacházet buď tabule určená pro kreslení či papír s pastelkami, zároveň by měly v místnosti být ponechány kresby spontánně nakreslené dětmi při minulých výsleších, pokud se samozřejmě nejednalo o možné podklady pro znalecké posudky. Důvodem pro uchování a vystavení kreseb je, že již existující kresby spíše povedou dítě k tvorbě své vlastní, například v průběhu pauzy, nebo na začátku výslechu, kdy je ke kresbě pobídne vyslychající ve snaze nastolit uvolněnou atmosféru.¹⁵⁹

Mezi nezbytnou výbavu SVM patří také demonstrační pomůcky, kterými jsou například panenky Jája a Pája, kterým se budu ve své práci také blíže věnovat. SVM by měla být vybavena minimálně dvěma kamerami, které by měly zabírat vyslychajícího a vyslychaného, zároveň je třeba dbát na jejich umístění takovým způsobem, aby je dítě nevnímalo a nebylo jejich přítomností stresováno. Kamery jsou důležitým technickým vybavením SVM, měly by detailně zabírat vyslychané dítě tak, aby byla viditelně a zřetelně zachycena jeho nonverbální komunikace, zejména jeho gesta a mimika. Takové záznamy poté umožní opakované přehrávání výpovědi, které může odhalit například rozpory mezi verbální a nonverbální komunikací nebo drobná gesta, kterých si vyslychající osoba při výslechu nemusela všimnout. S místností, v níž samotný výslech probíhá je, jak jsem již výše zmiňovala, spojena takzvaná monitorovací místnost, která slouží k pozorování průběhu výslechu dalšími osobami,¹⁶⁰ je zde většinou přítomný také další policista, který řídí záznamové zařízení.

Pojem speciální výslechová místnost je používán v pokynu policejního prezidenta o činnosti na úseku mládeže. V čl. 2 písm. h) je speciální výslechová místnost definována jako *„místnost, která je uzpůsobena k provádění výslechu dětí a která umožňuje pořízení zvukového a*

¹⁵⁸ Standard vybavení SVM. [cit. 2022-05-30] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/pmvpk-2020-priloha-5-standard-vybaveni-svm-pdf.aspx>;

¹⁵⁹ PETERSON, L. W., HARDIN, M. E. c. d. Děti v tísní: příručka pro screening dětských kreseb. Z anglického originálu přeložila E. Klimentová. Praha: Triton, 2002., s. 33

¹⁶⁰ Standard vybavení SVM. [cit. 2022-05-30] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/pmvpk-2020-priloha-5-standard-vybaveni-svm-pdf.aspx>;

obrazového záznamu, který lze za podmínek stanovených právním předpisem¹⁶¹ použít v řízení před soudem jako důkaz“.¹⁶² Trestní řád ani jiný zákon pojem speciální výslechové místnosti nedefinuje ani neobsahuje. Zákonem není stanovena ani povinnost vyslychajícího SVM k výslechu dítěte použít a nechává tedy na něm, zda ji využije, či nikoliv. Zákon o obětech trestných činů ve svém § 20 (2) stanoví, že: „Je-li to možné, výslech zvlášť zranitelných obětí v přípravném řízení provádí osoba k tomu vyškolená v prostorách pro tento účel upravených či přizpůsobených...“¹⁶³ Pro výslech dítěte jako oběti trestného činu je zde tedy dán určitý požadavek užit v případě možnosti SVM, protože dítě je v zákoně o obětech trestných činů jako zvlášť zranitelná oběť definováno.¹⁶⁴ V zákonech ale chybí požadavek na vedení výslechu dítěte v případě, že je v pozici obviněného. Dle mého názoru je ale neméně důležité vést výslech dítěte ve speciální výslechové místnosti i v případě, kdy není v pozici oběti.

První specializovaný komplex pro práci s dětmi jako vyslychanými byl zřízen v roce 2006 v Ostravě a první výslechy v něm začaly být vedeny na počátku roku 2007. Budování a podpora využívání SVM k vedení výslechů dětí patří mezi priority ministerstva vnitra, jak také plyne ze Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022 až 2027.¹⁶⁵ Tuto skutečnost považuji za velice pozitivní, důležité je, aby tato strategie nezůstala pouze „na papíře“, ale aby počet SVM v České republice stále rostl. Stejně tak je důležité, aby rostl počet úkonů vedených v SVM na úkor úkonů vedených v kancelářských prostorech. V České republice je k 31. 1. 2022 evidováno 77 speciálních výslechových místností. Počet úkonů v těchto místnostech provedených se mezi roky 2016 až 2021 pohyboval kolem 2.250 úkonů za rok, s tím, že tento trend nebyl rostoucí.¹⁶⁶ Z čehož plyne, že i když se počet speciálních výslechových místností zvyšuje, počet případů jejich využívání pro výslech dítěte nikoliv.

3.4. Metody používané při výslechu dětí a zvláštní pomůcky

3.4.1. Panenky Jája a Pája

Panenky „Jája a Pája“ jsou velmi důležitým vybavením ve výslechové místnosti, jedná se totiž o demonstrační pomůcky, které se používají především při výslechu sexuálně zneužívaného

¹⁶¹ Tímto právním předpisem je trestní řád.

¹⁶² Srov. čl. 2 písm. h) pokynu policejního prezidenta č. 268/2020, o činnosti na úseku dětí

¹⁶³ Srov. § 20 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

¹⁶⁴ Srov. § 2 odst. 4 písm. a) zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

¹⁶⁵ Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022 až 2027 [online]. 11. dubna 2022 [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-v-ceske-republice-na-leta-2022-az-2027.aspx>

¹⁶⁶ Prevence kriminality: Specifické programy prevence kriminality [online]. 3. února 2022 [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/sluzba/docDetail.aspx?docid=21667816&docType=ART&chnum=6>

dítěte. Jde o chráněný průmyslový vzor Ministerstva vnitra ČR, a tedy nesmějí být bez jeho souhlasu vyráběny ať už pro výslechové účely či pro účely komerční. Autorkou tohoto projektu v ČR je ppl. PhDr. Alena Plšková, která se nechala inspirovat americkým pediatrem Peterem Adasekem, který tyto pomůcky prezentoval ve svém videofilmu již v roce 1993.¹⁶⁷ Panenky mají anatomicky shodné genitálie s těmi na lidském těle, avšak jsou bez detailů jako například ochlupení či zdůrazněného konečníku, panenky také nemají otevřená ústa. V dnešní době jde již o šest panenek znázorňujících několik generací, v každé generaci jsou vždy panenky obou pohlaví. Jde o chlapce Páju a holčičku Jáju, dospělou ženu/mámu Katku a dospělého muže/tátu Iva a v neposlední řadě také postarší postavy obojího pohlaví, babičku Jarku a dědu Marcela. Panenky vyrábí na zakázku Moravská ústředna Brno, družstvo umělecké výroby.¹⁶⁸

Užití těchto panenek se řídí pokynem policejního prezidenta č. 103/2013 ze dne 28. května 2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Police České republiky v trestním řízení ve znění následujících změn. Mohou být využity při podání vysvětlení ve všech fázích postupu policistů při plnění úkolů v trestním řízení. Používají se zejména v případech, kdy je výpověď podávána osobou, která není schopna popsat skutkový děj právě například pro nízký věk, je ale možné panenky užít i v případě věku vysokého, při mentálním postižení či při objasňování jakéhokoliv trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.¹⁶⁹ Smyslem užití demonstračních panenek při výslechu dětí je snaha o maximální ochranu dětských práv, především zohlednění jejich psychiky, kdy by panenky měly napomáhat snížení traumatu dětí z kontaktu s osobou vyslyšajícího, při němž by se jí dítě mělo zároveň svěřit.¹⁷⁰

Princip těchto panenek je založen na premise, že si každé dítě si rádo hraje. Manipulace s hračkami je také způsobem komunikace, jež je dětem nejbližší. Je však důležité dbát na to, aby byly panenky užity pouze k jejich účelu, nikoliv k navazování kontaktu vyslyšajícího s vyslychaným dítětem, je tedy vhodné je dítěti poskytnout až během výslechu a jejich účel mu vysvětlit. Panenky mohou představovat dítě samotné či někoho jiného, z tohoto důvodu je nutné, aby na začátku manipulace s panenkami vyslyšající osoba zcela přesně věděla, kterou osobu jaká panenka představuje a mohla pak dítěti nechat volnou ruku při manipulaci s panenkami a nepřerušovat je.

¹⁶⁷ WEISS, Petr a kol. Sexuální zneužívání dětí. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005, ISBN 80-247-0929-5., s. 52

¹⁶⁸ Moravská ústředna Brno, družstvo umělecké výroby, Zakázky – ostatní výrobky [online] [cit. 16.02.2022]. Dostupné z: <https://mubrno.cz/eshop/cs/zakazka-ostatni-vyroby/1296-sada-6-ks-vyslechovych-panenek-transportni-taska-8590121332064.html>

¹⁶⁹ Pokyn policejního prezidenta č. 103/2013 ze dne 28. května 2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů Policie České republiky v trestním řízení [online] [cit. 16.02.2022]. Dostupné z: <https://www.trestonline.cz/legislativa/pokyn-policejního-prezidenta/>

¹⁷⁰ Jája a Pája - Policie České republiky. Úvodní strana - Policie České republiky [online]. Copyright © 2018 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 16.02.2022]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/jaja-a-paja.aspx>

Zavedení panenek do praxe zjednodušilo zjišťování informací o průběhu událostí, které tvoří předmět vyšetřování. Díky nim lze demonstrovat sexuální praktiky bez verbálního projevu, a tudíž bez další traumatizace, která by v důsledku slovního popisu takové události mohla nastat. Jejich využívání je pak nezbytné zvláště u dětí předškolního a mladšího školního věku, u kterých je navíc omezena slovní zásoba a nejsou schopné tyto sexuální praktiky, které jsou jim mnohdy neznámé, pojmenovat.

Zásady užití panenek v ČR formulovala právě jejich průkopnice ppl. PhDr. Plšková a patří mezi ně například potřeba důkladné znalosti případu, posudků a expertíz, předběžná příprava otázek s ohledem na věk vyslychaného dítěte, vytvoření podmínek pro nerušený výslech, videozáznam celého výslechu s užitím těchto panenek, navázání kontaktu, výběr slov odpovídající věku dítěte, vhodnost představení loutek, nevnučování, nechání „volné ruky“ při manipulaci s nimi a jiné další.¹⁷¹

3.4.2. Dětská kresba

Dalším možným prostředkem, který lze při výslechu užít, je kresba. Ta je pro dítě přirozeným komunikačním prostředkem, ve kterém dokáže vyjádřit své pocity, přání nebo problémy. Představuje pro ně způsob, jak sdělit informace, které jsou moc složité na to, aby je bylo schopno vyjádřit verbálně.¹⁷² Využití dětských kreseb k jejich následnému posuzování odborníky má několik výhod, jednou z nich je například umožnění dítěti vylíčit prožitek stylem, který mu vyhovuje. Kreslení navíc umožňuje dítěti uvolnit napětí, které může z důvodu účasti na výslechu pociťovat a vzhledem k tomu, že tato činnost je pro dítě zábavná, jej také snáze upoutá.

Jak již bylo v diplomové práci zmíněno, součástí speciální výslechové místnosti by měl být i papír s pastelkami určený pro kreslení dítěte, který může sloužit buď ke spontánnímu kreslení pro odreagování či nastavení vhodné atmosféry nebo pro kresbu zamýšlenou jako součást výslechu. Pokud je kresba cíleně součástí výslechu, měl by pro dítě být připraven bílý papír formátu A4 a větší, aby mu byla poskytnuta co největší plocha pro tvorbu, tužky a pastelky. Není doporučeno pracovat s křídami, vodovkami a fixami, protože pomocí nich nelze docílit dostatečně podrobných kreseb. Rozložení výslechové místnosti by mělo být takové, aby dítě mělo pro kreslení dostatečný prostor a nebylo nijak omezováno či rozptylováno. Zároveň by v tomto vymezeném prostoru neměly být žádné další dětské kresby, jako tomu může být u

¹⁷¹ PLŠKOVÁ, A. Desatero pro zásadní používání loutek Jája a Pája. Kriminologický sborník. XXXIX/1995, roč. 39, č. 5

¹⁷² ČAČKA, Otto. c. d., s. 83

spontánního kreslení, aby se zamezilo tomu, že se dítě bude snažit tyto jiné kresby napodobovat.¹⁷³

Vyslychající osoba zůstává během kreslení v místnosti, neměla by však dítěti dávat širší instrukce k tomu, co má kreslit, vyrušovat ho, ani mu do kresby zasahovat, ptát se ho na různé detaily ohledně kresby, případně jej upozorňovat na nějaké nesrovnalosti v ní. Neměla by sedět naproti dítěti, ale zároveň by měla vidět jeho obličej a pozorovat reakce při kreslení, takto může totiž poznat, jaký vztah má dítě k jednotlivým osobám nebo předmětům, jež zrovna kreslí.¹⁷⁴ Po dokončení kresby následuje rozhovor o tom, co dítě nakreslilo. Otázky týkající se kresby by měly být spíše jednoduché a konkrétní, vyslychající osoba by měla projevit zájem o kresbu, případně dítě povzbudit a snažit se v něm vyvolat dojem, že jde o hru a tímto způsobem v něm vzbudit nadšení a zvědavost. Vyslychající osoba by se neměla snažit rozhovor řídit, měla by sledovat vodítka, která dítě poskytuje a pokud to bude třeba, měla by rozhovor mírně usměrňovat.¹⁷⁵

Kresby nejčastěji vykládají psychologové, je však důležité, aby s kresbou dokázala pracovat i osoba dítě vyslychající a zvládla tak odhalit podezřelé kresby a případně je předat psychologovi k posouzení. Předmětem výkladu a analýzy dětských kreseb jsou nejčastěji lidské postavy. Například z kresby rodiny lze vyčíst, jak dítě vnímá vzájemné vztahy mezi rodinnými příslušníky, či jaké vztahy má ke členům rodiny dítě samo.¹⁷⁶ O jeho preferencích může vypovídat například velikost postav, jejich pořadí při kresbě či umístění v obrázku.

Velkou výpovědní hodnotu mají i kresby, při nichž dítě kreslí samo sebe. Existují různé studie, které se snaží poskytnout seznamy indikátorů určitých skutečností v kresbách postav. Milton Edward Hardin sestavil seznam sedmi sexuálních indikátorů, které se v kresbách pohlavně zneužitých dětí nejčastěji objevovaly, jsou jimi:

- explicitně vyvedené genitálie;
- zakryté genitálie;
- vynechání genitálních partií;
- vynechání střední části postavy;
- opouzdření postavy;

¹⁷³ PETERSON, L. W., HARDIN, M. E. c. d., s. 33

¹⁷⁴ DAVIDO, Roseline. c. d., s. 30.

¹⁷⁵ PETERSON, L. W., HARDIN, M. E. c. d., str. 56.

¹⁷⁶ PETERSON, L. W., HARDIN, M. E. c. d., s. 15-19.

- dokreslené ovocné stromy;
- přítomnost postavy opačného pohlaví, než je dítě, které obrázek nakreslilo.

Přítomnost pouze jediného z těchto indikátorů by měla upozornit na možnost, že došlo k pohlavnímu zneužití.¹⁷⁷

Aby měla interpretace vypovídající hodnotu, je nutné znát dítě, které kreslí. Při kresbě se uplatňují také sociální a kulturní zázemí, detaily o nich by měla vyslyšající osoba mít opatřené již z přípravy výsledku.¹⁷⁸ K tomu, aby se zvýšila věrohodnost využívání kreseb, musí existovat metoda, jež určí, zda se jedná o reliabilní a validní interpretaci konkrétní dětské kresby. Reliabilitou se rozumí, že u několika různých dětí za podobných podmínek opakovaně dochází k podobným zjištěním, případně že tentýž obrázek posoudí dva posuzovatelé a dojdou k podobným, ne-li stejným závěrům. Aby mohli různí posuzovatelé případně dojít ke stejným závěrům, musí být skórování dětských kreseb přesně kvalifikované. Validita poté souvisí s tím, zda identifikované aspekty v konkrétní kresbě skutečně indikují to, co je jim připisováno.¹⁷⁹

3.4.3. Videozáznam výpovědi

Jak už bylo v mé práci několikrát zmíněno, trestní řád ukládá vzhledem ke snaze o co nejvyšší možnou ochranu dítěte, jeho duševního a mravního vývoje, provést výslech pokud možno pouze jednou.¹⁸⁰ Z tohoto důvodu je důležité o výsledku pořídit kvalitní dokumentaci. Toho se nejlépe dosáhne využitím jak zvukového tak i obrazového záznamu, protože pouze tato kombinace zachytí výslech nejpřesněji. Ve své práci jsem také již zmiňovala, že z tohoto důvodu jsou ve speciálních výslechových místnostech umístěny kamery a mikrofony. Jejich umístění je zvolené tak, aby nebyly vidět a dítě je nevnímalo. Pokud by tomu tak nebylo, mohlo by to vést k neustálému narušování pozornosti dítěte, zároveň by je to mohlo nutit zveličovat skutečnosti ve své výpovědi nebo by se dítě mohlo začít stydět a ostýchat se vypovídat.

Jako největší přínos takto podrobné dokumentace výsledku dítěte vnímám možnost vyslyšající osoby důkladně se soustředit na dítě, na jeho reakce a neverbální komunikaci a podle toho přizpůsobovat vedení výslechu. Díky videozáznamu se totiž vyslyšající osoba nemusí soustředit na to, aby bylo vše zaprotokolováno a nehrozilo, že při zpětné protokolaci dojde k vypuštění důležité informace. I když je výslech zdokumentován již videozáznamem, ustanovení § 55 trestního řádu stále vyžaduje, aby byl pořízen protokol. Protokolace probíhá až

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 24

¹⁷⁸ DAVIDO, Roseline. c. d., s. 125-126

¹⁷⁹ PETERSON, L. W., HARDIN, M. E., c. d., s. 17 a 19

¹⁸⁰ Srov. § 102 odst. 1 věta první trestního řádu

po skončení výslechu doslovným přepisem záznamu včetně poznámek vyslychajícího o chování vyslychaného dítěte. Zároveň se DVD disk s videozáznamem stává součástí vyšetřovacího spisu, je zde proto možnost písemný protokol s nahrávkou kdykoliv porovnat, což umožňuje mimo jiné právě také kontrolu zákonnosti a správnosti postupu orgánů činných v trestním řízení. Je samozřejmé, že by nemělo docházet k žádným zásahům a úpravám záznamu jeho zkracováním či sestřiháním, ty by vedly ke snížení důkazní hodnoty a zároveň by se staly příležitostí pro námitky stran.¹⁸¹

Videozáznam však nezachycuje výpověď jen z hlediska obsahové stránky výpovědi, ale zachycuje také reakce dítěte na otázky pokládané vyslychajícím a jeho neverbální nebo paraverbální projevy při výslechu, které mohou určité vypovídání skutečnosti potvrdit, nebo zpochybnit. Tím, že záznam zachycuje takto široké souvislosti výslechu, umožňuje vyvarovat se nepřesností v protokolu, ke kterým při omezení záznamu výslechu pouze na písemné vyjádření chování a výrazů vyslychaného dochází z důvodu nesprávné interpretace projevů vyslychaného osobou vyslychající. Audiovizuální záznam může sloužit také znalci jako podklad pro vypracování znaleckého posudku týkajícího se věrohodnosti dítěte a jeho výpovědi.¹⁸²

Trestní řád ve svém ustanovení § 102 odst. 2 připouští v řízení před soudem provést důkaz přehráním audiovizuálního záznamu¹⁸³, je tedy otázkou, zda není povinné přepisování záznamu do protokolu nadbytečné. Protože i pro ty, kteří pak s těmito podklady dále pracují, je vhodnější si záznam přehrát a vidět autentickou výpověď, nežli číst protokol. Upuštění od písemné protokolace změnou dotčeného ustanovení § 55a trestního řádu, by v těchto případech podle mě znamenalo ulehčení práce a šetření času zúčastněných osob.

¹⁸¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád. Komentář., c. d., s. 642.

¹⁸² BOUKALOVÁ, Hedvika. Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012. ISBN 978-80-7308-409-7, s. 137

¹⁸³ Srov. § 102 odst. 2 trestního řádu.

4. Kazuistiky

V závěrečné kapitole své práce uvádím dva případy výslechu dítěte, v nichž se pokusím nalézt a popsat několik výše zmíněných teoreticky popsaných zvláštností a postupů užívaných při výslechu dítěte. Účelem této kapitoly je ukázat na příkladech, jakým způsobem mohou výslechy dětí v praxi probíhat. Neměla by však sloužit jako komplexní a všeobsahující popis výslechové praxe. Kazuistiky které jsem měla k dispozici, byly zcela anonymizovány, zmíněn byl pouze věk vyslýchaného dítěte a z kontextu vyplývalo také jeho pohlaví. Domnívám se, že tato skutečnost však nebrání naplnění účelu jejich použití v mé práci.

Chlapec, 9 let, poškozený

Chlapec byl vyslýchán jako poškozený ve věci týrání ve společném obydlí a zároveň jako svědek ve věci znásilnění. Výslechu se zúčastnil soudce okresního soudu, znalkyně z oboru psychologie, referentka OSPOD a ustanovený opatrovník dítěte. Chlapec byl při výslechu správně označen za zvláště zranitelnou oběť. Výslech proběhl v co nejkratším časovém odstupu od činu, především vzhledem k obavě, že by mohlo z důvodu nízkého věku vyslýchaného chlapce dojít vlivem času ke snížení jeho schopnosti správně reprodukovat skutečnosti vnímané v době spáchání činu a také z důvodu obavy z možného ovlivňování poškozeného ze strany jeho matky nebo jejího bývalého druha, který byl v tomto případě podezřelý a s matkou poškozeného byl ve stálém kontaktu.

Jako pochybení vyslýchajícího komisaře na začátku výslechu vnímám, že chlapci nepředstavil přítomné osoby. Myslím si, že vyslýchaný chlapec byl již ve věku, kdy by bylo vhodné seznámit jej s osobami přítomnými a také s důvodem jejich přítomnosti při výslechu.

Z úvodu výslechu vyplývá, že poučení bylo přizpůsobeno věku vyslýchaného chlapce. Byl poučen, že si „nemá nic vymýšlet a říci jen to, co si pamatuje“, dále byl také poučen o právu odepřít výpověď podle § 100 TR, že nemusí o věci mluvit, pokud by tím způsobil potíže člověku, který je jeho příbuzným nebo na kterém mu záleží. Poučení bylo dle mého názoru správně přizpůsobeno i rozumové vyspělosti dítěte, která vyplývá z jeho vyjadřování v průběhu výslechu.

V úvodní fázi výslechu chybí nezávazný rozhovor, kterým by došlo k uklidnění chlapce a byl by mu tím poskytnut čas přizpůsobit se pro něj nezvyklé situaci, kterou výslech rozhodně je. Na začátku výslechu sice nechal vyslýchající komisař chlapce chvíli mluvit o tom, kde bydlí, kam chodí do školy, ale následně se již chlapec sám rozhovořil také o svém vztahu k podezřelému a popisoval jak se k němu podezřelý choval. Chybějící nezávazný rozhovor

nevnímám jako chybu vyslychajícího komisaře, pokud se chlapec sám o věci rozhovořil, nebylo by vhodné, aby jej vyslychající komisař přerušoval a snažil se vrátit rozhovor zpět mimo téma, které je předmětem výslechu. Chlapec dlouho sám hovořil o trestech, které od podezřelého dostával, že mu například dával na „ostro“, zde se projevuje nižší školní věk potřebou dovysvětlit, co to „na ostro“ vlastně je, že je to rovnou na „holý zadek“, což příkládám tomu, že chlapec pojmu sám nerozumí a dovysvětlením se ujišťuje, že ostatní také vědí, co tím myslí.

Výslech musel být v polovině přerušen, protože chlapec začal plakat při zmínce o nehodě, kterou zažil a z níž má zřejmě trauma. Chlapci bylo během přerušování nabídnuto občerstvení a výslech byl opětovně započat o deset minut později. Dle mého názoru je tento postup naprosto vhodný a myslím si, že pokud takto staré dítě při výslechu začne plakat, ať už z důvodu traumatu spojeného se skutkem, jež je předmětem výslechu nebo z jiného důvodu, není jiné správné řešení, než výslech přerušit. Nabídka občerstvení je dobrým způsobem jak chlapce rozptýlit, ale ne na tak dlouhou dobu jako by jej mohla rozptýlit nabídka hraček či her. Zde by pak hrozilo, že hračky dítě zaujmou na delší dobu a vyslychající osoba by jej tak musela korigovat a hraní ukončit, což by dítě mohlo opět rozrušit, případně by se vzhledem k délce přerušování prodlužoval i sám výslech, což není v případě takto starého dítěte žádoucí.

Z výslechu je patrné, že se vyslychající komisař snaží pokládat otevřené otázky. Snaží se navodit příjemnou atmosféru, působit na chlapce mile a vzbudit v něm důvěru. Kladené otázky jsou k věci, především se týkají trestů, které měl chlapec doma dostávat, to jak se k němu bývalý partner matky choval, zda se ho bál apod. Cílem výslechu bylo tedy zjistit míru násilnických sklonů podezřelého, zda a případně do jaké míry se tyto sklony projevovaly ve vztahu k vyslychanému chlapci. Přímot otázek odůvodňuji tím, že s ohledem na věk dítěte se vyslychající komisař snaží, aby výslech netrval příliš dlouho a nebyl tak velkou psychickou zátěží pro poškozeného chlapce. Z délky a obsáhlosti odpovědí chlapce pak vyplývá, že nebyl důvod pokládat otázky takzvanými otázkami „odpočinkovými“.

Chlapec během výslechu několikrát tvrdil, že si některé věci nepamatuje z důvodu utrpeného zranění hlavy. Z celkové atmosféry výslechu a i obsáhlosti některých odpovědí však vyplývá, že v tomto případě by chlapec rád vypovídal, ale opravdu si na některé věci není schopen vzpomenout. Proto na některé otázky odpovídal, že si to již nepamatuje a vyslychající komisař se mu tak v průběhu výslechu snažil pomoci doplňujícími a upřesňujícími otázkami.

Výslechu nebyla přítomna matka chlapce, přestože není podezřelou, vzhledem k povaze věci a jejímu kontaktu s podezřelým je však tato skutečnost pochopitelná. Vyslychaný chlapec při výslechu popisoval své pocity i vůči ní a celé jeho vyprávění ji nestavělo do příliš dobrého

světla, kdy i přesto, že ze strany podezřelého docházelo k fyzickému násilí vůči chlapci, o němž matka věděla, nepokusila se tomuto jednání zabránit. Dokonce i přesto, že se chlapec podezřelého nyní stále bojí a odmítá se s ním stýkat, matka s podezřelým kontakt neustále udržuje. Z těchto důvodů se proto domnívám, že přítomnost matky při výslechu by jeho průběh pouze negativně ovlivnila a chlapci by neumožnila vypovídat otevřeně vypovídat.

To, že se vyslychajícím komisaři podařilo v chlapci vzbudit důvěru a ochotu vypovídat, značí i skutečnost, že na poslední otázku, zda chce říci ještě něco, třeba to „co nemůže říct ani mamince a co ho trápí“, se chlapec svěruje právě se skutečností, že ho trápí neustálý styk matky s podezřelým.

Výslech i včetně pauzy trval hodinu. Vyslychaný chlapec po celou dobu výslechu nejevil známky únavy, jeho odpovědi byly obsáhlé a jejich kvalita i ke konci výslechu zůstávala na stejné úrovni.

Dívka, 15 let, poškozená

V dalším protokolu, který ve své práci zpracuji, je dívka vyslychaná v pozici poškozené ve věci znásilnění. Výslech byl konán ve speciální výslechové místnosti za přítomnosti dvou referentek OSPOD, kdy ve vedlejší místnosti byl obhájce obviněného a policista zajišťující nahrávání.

Na úvod byla vyslychaná dívka ihned poučena o tom, že vypovídá jako svědek a má tedy povinnost vypovídat pravdu a nic nezamlčet. Stejně jako při předchozím výslechu byla dívka poučena o právu nevypovídat, pokud by tímto způsobila potíže sobě nebo svému příbuznému či osobě, na které jí záleží. Zároveň ji vyslychající komisařka (volba vyslychající osoby stejného pohlaví je v případech trestných činů proti důstojnosti v sexuální oblasti vhodná) poučila o tom, že je výslech nahráván, a to proto, aby jej nebylo nutné znovu opakovat. Dále byla dívka informována o tom, že ve vedlejší místnosti jsou přítomni obhájce obviněného a policista, který záznamové zařízení ovládá. V dosavadním postupu vyslychající komisařky neshledávám žádné pochybení, informace o nahrávání výslechu je dle mého názoru s ohledem k věku vyslychané v pořádku, u mladších dětí by sice mohlo vědomí o nahrávání a o osobách sedících ve vedlejší místnosti vést k „předvádění“, ve věku vyslychané to dle mého názoru již nehrozí. Naopak tato informace ve spojení s odůvodněním, že nahrání výslechu zabrání jeho opakování, může ve vyslychané vzbudit určitý pocit důvěry, že jí není nic zamlčováno.

I v případě tohoto výslechu chybí na začátku nezávazný rozhovor, který by napomohl tomu, aby se vyslychaná dívka více uvolnila. Vyslychaná je ihned po poučení a představení osob

v místnosti vyzvána k tomu, aby o tom, co se jí stalo sama hovořila. Věta vyslyšající komisařky „Chci to od tebe slyšet, protože to, co se ti stalo, se nesmí již nikomu stávat.“ měla zřejmě za účel motivovat vyslyšchanou k výpovědi, ujistit ji, že co se stalo nebyla její chyba a že by se stejná situace mohla opakovat s jinou dívkou. Domnívám se, že je to v tomto nešťastném případě vcelku vhodně zvolená fráze, je totiž celkem adekvátní vývojovému období adolescence, kdy v tomto období dítě prožívá určitou nejistotu a dosti mu záleží na tom, jak je vnímáno okolím. Komisařka tak vyslyšchanou dívku postavila do pozice osoby, která může do budoucna zajistit, aby obviněný, který ublížil jí, už neublížil nikomu jinému. Zároveň staví vyslyšající komisařka dívku také do určité potřebné partnerské pozice, čímž mohlo u vyslyšchané dojít ke zvýšení sebevědomí a ochoty vypovídat.

Při výslechu bylo tedy přistoupeno k monologické části, u níž se vyslyšchaná dívka několikrát velice intenzivně rozplakala a komisařkou jí tak bylo nabídnuto, že se jí může ptát a ona bude pouze odpovídat. Nemyslím si, že přeskočit monologickou část výslechu jako takovou by bylo vhodné. Pochopitelné by to bylo z hlediska efektivity výslechu v případě mladších dětí kvůli nedostatečně rozvinutým kognitivním schopnostem, konkrétně z důvodu velice špatné schopnosti udržet po delší dobu pozornost, nedostatečné schopnosti vypovídat lineárně a k věci. V monologické části totiž může být ze strany vypovídající osoby sdělena informace, která doposud není vyšetřujícím známa nebo na kterou by je nenapadlo se dotázat. V tomto případě je důležité, že vyslyšající komisařka vycítila, že poškozená dívka není schopna sama vypovídat a nenaléhala na ni, aby sama celou událost dále popisovala, jelikož by se tím zvyšovalo riziko sekundární viktimizace dívky a zároveň by toto jednání nebylo v souladu se zásadou přednosti zájmu dítěte, která se nachází v Úmluvě o právech dítěte, ale ani se zásadami zákona o obětech trestných činů. Výslech tedy dále pokračoval jako dialog.

Otázky byly kladeny postupně od těch týkajících se méně závažnějších skutečností, jako například jak se poškozená s obviněným poznala, až po ty nejzávažnější otázky, které se týkaly samotného skutku. Vyslyšající komisařka tak podle mě chtěla poškozené poskytnout čas na přivyknutí situaci výslechu, jeho formě „otázka – odpověď“ a průběhu, s nímž je spojené i zapisování poznámek k jejím odpovědím, záznam výpovědi audiovizuálním zařízením atd. Zároveň jsou náročné otázky prokládané méně náročnými, aby nebyl pro poškozenou výslech v této části příliš intenzivní.

Celkově výslech trval hodinu a dvacet čtyři minut, vzhledem k psychologicky náročnému předmětu výslechu jak pro vyslyšající komisařku, tak především pro poškozenou dívku, která ke konci výslechu již jeví známky únavy a odpovídá pouze krátce, měl být dle mého názoru

výslech kratší, přesto se nedomnívám, že by tento výslech způsobil u poškozené trvalé negativní následky ve formě sekundární viktimizace a délka je tak i vzhledem ke složitosti a jistě snaze získat co nejvíce informací, aby výslech nemusel být opakován, odůvodnitelná.

Shrnutí

Ve zpracovaných výsleších jsou prakticky ukázána výše teoreticky popsána specifika výslechu dětí, stejně jako obtíže, jež je provázejí a specifické přístupy, které je třeba při výsleších dětí užívat tak, aby byla zachována rovnováha mezi potřebou získat kriminalisticky relevantní informace pro vyšetření a odhalení trestné činnosti a zásadami děti chránícími. Jednou z těchto zásad je například nutnost zvláště šetrného přístupu OČTŘ k dětem.

Je samozřejmé, že každý výslech je specifický, jelikož je jeho průběh a výsledek ovlivněn velkým množstvím faktorů, kterými jsou zejména osobnosti vyslýchaného a vyslychajícího, povaha trestného činu, jenž tvoří předmět výslechu a postoj vyslýchaného k němu a případně také postoj vyslýchaného k osobám, kterých se výslech může týkat a které může jeho výsledek ovlivnit.

Ve zpracovaných výslechových situacích, ale i v dalších případech, které mi byly poskytnuty a které jsem do své práce nakonec nepoužila, jsem neshledala žádná významná pochybení ze strany vyslychajících osob, naopak byl ze všech protokolů patrný zodpovědný přístup vyslychajících a snaha o co nejvíce šetrné nakládání s vyslychaným dítětem, ať už například způsobem kladení otázek či braním ohledu na stav dítěte v průběhu výslechu.

Závěr

Téma zvláštnosti výslechu dětí, jímž se zabývala tato práce, je rozšířením obecné problematiky výslechu. Jak již bylo v diplomové práci zmíněno, výslech je víceoborovým institutem, jeho zkoumání se tedy nemůže omezit pouze na právní úpravu výslechové praxe, ale je třeba využít i poznatků z oborů kriminalistiky a psychologie. Tato práce se tedy průřezově zabývá všemi těmito obory a poznatky z nich se v ní úzce prolínají.

Při zpracování této práce jsem si uvědomila jak náročným úkonem je výslech dítěte a že v rámci této problematiky stále existují otázky, kterým je třeba se věnovat, ale které zároveň není možné detailně právně upravit a poskytnout striktní řešení, které by přineslo prospěch. V této problematice je totiž nejvýznamnější individualita každého případu, respektive každého jedince, je tedy velice důležité, aby byl ponechán prostor pro individuální posouzení. Jako příklad může posloužit poučení dítěte před výslechem, to je totiž nutné přizpůsobit věku dítěte a jeho rozumové a mravní vyspělosti a současně je potřeba dítě poučit tak, aby ve všech jednotlivých případech kvalita a obsah poučení odpovídaly zákonným požadavkům. Velice tedy oceňuji vznik metodiky vedení výslechu připravené ve spolupráci s dětskou klinickou psycholožkou, ta se snaží poskytnout vyšetřovatelům souhrn nejdůležitějších psychologických specifík daných vývojových období a určitý návod, jak s dětmi při výslechu jednat a příklady toho, jak může poučení dítěte dané věkové skupiny vypadat.

Další spornou otázkou tématu výslechu dětí je přítomnost jejich rodičů. Zákon otázku řeší tak, že rozhodnutí ponechává na úvaze orgánu činného v trestním řízení. Přestože odpírání možnosti účastnit se výslechu rodiče často považují za zásah do jejich práv, v některých případech může jejich přítomnost pouze narušit dynamiku výslechu tím, že zabrání vytvoření důvěrné atmosféry mezi vyslýchající osobou a vyslýchaným dítětem. Může se dokonce stát, že přítomný rodič ovlivní výpověď dítěte svým chováním a reakcemi během výslechu, případně strachem dítěte vypovídat pravdivě, aby v jeho očích neselhalo. Takto nastavenou zákonnou úpravu tedy považuji za logickou, právě vzhledem k tomu, že respektuje individualitu a vytváří tak prostor přizpůsobit se každému konkrétnímu případu.

Jako pozitivní přístup praxe pocítuji zvyšování počtu speciálních výslechových místností. Na začátku roku 2022 Policie České republiky disponovala 77 speciálními výslechovými místnostmi, jejich síť je tedy již celkem široká, dle mého názoru však stále není jejich počet optimální. Při počtu 77 SVM vychází přibližně jedna na okres, kterých je 76, s tím, že velké množství okresů má nad 100 000 obyvatel. SVM by měly být v takovém počtu, aby bylo území

České republiky pokryto dostatečně a SVM tak byly dostupné všude s rozumnou dojezdovou vzdáleností. Vedení výslechu v SVM mírní působení traumatizujících faktorů na dítě, a proto se domnívám, že je velmi důležité, aby počet takovýchto místností stále rostl, a to i přesto, že jejich zřízení může být vzhledem k potřebnému technickému vybavení místnosti nákladné. Jako další nedostatek týkající se speciálních výslechových místností vnímám jejich nedostatečnou úpravu v právních předpisech, ty totiž pojem SVM neznají, nedefinují a nevyužívají. S pojmem SVM pracují především vnitřní předpisy Policie České republiky, konkrétně tedy pokyn policejního prezidenta č. 268/2020, který pojem SVM definuje. Dle mého názoru by v budoucnu bylo dobré zakotvit povinnost provádění výslechů dětí, až na určité zákonné výjimky, v SVM. To je ale při momentálním stavu, tedy počtu a rozmístění SVM, nemyslitelné.

Práce si rozhodně neklade za cíl podat vyčerpávající výklad tématu zvláštností výslechu dětí, cílem této diplomové práce bylo poskytnout čtenáři komplexní pohled na danou problematiku a především sloužit jako stručný úvod, jenž může pomoci čtenáři, který se v tématu potřebuje rychle zorientovat, čemuž mohou být nápomocné i případy z praxe, které jsem zařadila do poslední kapitoly práce. Přestože jsou vzhledem k nutnosti anonymizace detaily uskutečněných výslechů stejně jako jejich doslovné kopie čtenáři upřeny, práce se snaží v této kapitole čtenáři předložit metody a postupy výslechů dětských svědků a prakticky tak ukázat alespoň některá jejich specifika.

Myslím, že cíl, který jsem v úvodu své práce vytyčila se v jejím zpracování podařilo naplnit, stejně tak, jako praktický rozbor kazuistik.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BENÍŠKOVÁ, Tereza. Když dítě lže. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2309-9.

BOUKALOVÁ, Hedvika. Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012. ISBN 978-80-7308-409-7

BOUKALOVÁ, Hedvika a Ilona GILLERNOVÁ. Kapitoly z forenzní psychologie. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5

CYPRIS, Martin, MUSILOVÁ, Renata. Vedení výslechu dětských obětí trestných činů. Právo a rodina. Ročník 2017, č. 11

CRAIG, David. Staňte se lidským detektorem lži: jak spolehlivě odhalit lháře. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5365-2.

ČAČKA, O. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Kriminální psychologie. 1. vyd. Praha: Eurounion, 1998. 255 s. ISBN 80-85858-70-3.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 446 s. ISBN 978-80-7380-461-9

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Výslech dítěte a jeho úskalí. 1. Právo a rodina, 2010, 12(3), s. 9-12. ISSN 1212-866X

DAVIDO, Roseline. Kresba jako nástroj poznání dítěte. Vyd. 2. Přeložil Alena LHOTOVÁ, přeložil Hana PROUSKOVÁ. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-415-1.

DOHERTY-SNEDDON, Gwyneth. Neverbální komunikace dětí: jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-043-7.

GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. A KOLEKTIV. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha: Karolinum, 2006. 280 s. ISBN 80-246-1293-3.

HOFSCHEIDEROVÁ, A., MATIAŠKO, M., RITTICHOVÁ, B., KAMENÍKOVÁ, Z., Jak bránit práva dítěte mladšího patnácti let v řízení o činu jinak trestném. Brno: Liga lidských práv, 2014. 66 s. ISBN 978-80-87414-17-0.

CHMELÍK, Jan. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6.

CHMELÍK, Jan. Rukověť kriminalistiky. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9.

KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Věrohodnost výpovědí nedospělých a mladistvých osob v trestním řízení. Právo a rodina, 2011, s. 11-14.

KONRÁD, Zdeněk a kol. Vybrané otázky teorie a praxe výslechu. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. ISBN 978-80-7251-294-2.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9

LOFTUS, Elizabeth F. "Planting misinformation in the human mind: a 30-year investigation of the malleability of memory." Learning & memory (Cold Spring Harbor, N.Y.) vol. 12,4 (2005): 361-6. doi:10.1101/lm.94705

MATIÁŠEK, Jan, Bohumil BÁRTA a Jaroslav SOUKUP. Psychologie a výslechová praxe. Praha: Orbis, 1968.

MATIÁŠEK, Jan, Bohumil BÁRTA a Jaroslav SOUKUP. Výslech a psychologie. Praha: Orbis, 1966. Právnícké edice.

MATOUŠKOVÁ, Ingrid. Aplikovaná forenzní psychologie. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0.

MCFARLANE, F., POWELL, M. B., & DUDGEON, P. (2002). An examination of the degree to which IQ, memory performance, socio-economic status and gender predict young children's suggestibility. Legal and Criminological Psychology, 7(2), 227–239.

METEŇKO, Jozef, Iveta BAČÍKOVÁ a Martin SAMEK. Kriminalistická taktika. Brno: Václav Klemm, 2013. ISBN 978-80-87713-08-2.

MUSIL, Jan a kolektiv. Kriminalistika. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0423-5.

MYNAŘÍKOVÁ, Lenka. Psychologie lži. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada), ISBN 978-80-247- 5472-7.

NĚMEC, Miroslav. Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti. Praha: Policejní akademie České republiky, Vydavatelství PA ČR, 2003. ISBN 80-7251-141-6.

PAVLOVSKÝ, Pavel. Soudní psychiatrie a psychologie. 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada), ISBN 978-80-247-4332-5

- PETERSON, L. W., HARDIN, M. E. Děti v tísní: příručka pro screening dětských kreseb. Z anglického originálu přeložila E. Klimentová. Praha: Triton, 2002.
- PJEŠČAK, Ján. Kriminalistika: učebnice pro právnické fakulty. 2. přepr. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986.,
- PLŠKOVÁ, A. Desatero pro zásadní používání loutek Jája a Pája. Kriminalistický sborník. XXXIX/1995, roč. 39, č. 5
- PORADA, Viktor. Kriminalistika. Brno: CERM, 2001. ISBN 80-7204-194-0.
- PORADA, Viktor. Kriminalistika. II: Kriminalistické metody odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995. ISBN 80-7067-465-2.
- PROTIVINSKÝ, Miroslav a PRERAD, Vladimír. Taktika výslechu obviněného a svědka v přípravném řízení. Praha: SPN, 1978.
- SPURNÝ, Joža. Psychologie výslechu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 154 s. ISBN 978-80-7380-153-3
- SPURNÝ, Joža. Prosazování moci a poskytování podpory při výslechu. Psychologie dnes, Ročník 2004, č. 5.
- STRAUS, Jiří. Kriminalistická taktika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), ISBN 80-86898-40-7.
- STRAUS, Jiří. Úvod do kriminalistiky. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-367-4.
- ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011
- ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4700 s. ISBN 978-80-7400-465-0
- VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0
- WEISS, Petr. a kol. Sexuální zneužívání dětí. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005, 264 s. ISBN 80-247-0929-5

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Ministerstvo vnitra České republiky, Prevence kriminality – Specifické programy prevence kriminality [cit. 24.02.2022]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/sluzba/docDetail.aspx?docid=21667816&docType=ART&chnum=6>

ŠIMÁK, Martin. Ochrana práv dětí v trestním řízení. In: Prevence úrazů, otrav a násilí 2/2006, s. 131-140. [2022-06-12] Dostupné online z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-anasili/administrace/clankyfile/20120505111225458446.pdf>.

Prevence kriminality: Specifické programy prevence kriminality [online]. 3. února 2022 [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/sluzba/docDetail.aspx?docid=21667816&docType=ART&chnum=6>.

Standard vybavení SVM. [cit. 2022-05-30] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/pmvpk-2020-priloha-5-standard-vybaveni-svm-pdf.aspx>;

Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022 až 2027 [online]. 11. dubna 2022 [cit. 2022-05-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-v-ceske-republice-na-leta-2022-az-2027.aspx>

Moravská ústředna Brno, družstvo umělecké výroby, Zakázky – ostatní výrobky [online] [cit. 16.02.2022]. Dostupné z: <https://mubrno.cz/eshop/cs/zakazka-ostatni-vyrobky/1296-sada-6-ks-vyslechovych-panenek-transportni-taska-8590121332064.html>

Jája a Pája - Policie České republiky. Úvodní strana - Policie České republiky [online]. Copyright © 2018 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 16.02.2022]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/jaja-a-paja.aspx>

ŽITNÍKOVÁ, Dominika., Lacinová Lenka (2017). Vznik falešných vzpomínek u dětí školního věku jako důsledek misinformace. E-psychologie, 11(2), 1-15. Dostupné z http://e-psycholog.eu/pdf/zitnikova_lacinova.pdf

SMRŽ, Josef. Bájivá lhavost u dětí. In Šance dětem [online]. [cit. 2022-06-18]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/psychicke-problemydite/bajiva-lhavost-u-deti.shtml>

VOKUŠ, Jiří. Protiprávní činy páchané dětmi a trestná činnost páchaná na dětech. In: Policie.cz [online] © 2019 Policie ČR [cit. 2022-06-12] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/protipravni-ciny-pachane-detmi-a-trestna-cinnost-pachana-nadetch.aspx>

3. Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Pokyn policejního prezidenta č. 268/2020, o činnosti na úseku dětí

Pokyn policejního prezidenta č. 103/2013, o plnění některých úkolů policejních orgánů
Policie České republiky v trestním řízení

4. Seznam použité judikatury

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27.9. 1993, sp. zn. 7 To 181/93

5. Seznam ostatních zdrojů

Metodika Policejního prezidia České republiky, Poučení dítěte před výslechem ve speciální výslechové místnosti

Osobní rozhovory s inspektory Městské policie v Mostě

Anonymizované protokoly výslechů

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá popisem specifických prvků vyskytujících se při výslechu dětí. Výslech dětí se vzhledem k jejich doposud nedokončenému vývoji a z důvodu specifík jejich psychiky od výslechu dospělých liší a při jeho vedení je třeba dodržovat specifická pravidla.

Celá práce je rozdělena do čtyř kapitol, které jsou dále ještě členěny na jednotlivé podkapitoly. Při zpracování této práce byly informace čerpány z odborné literatury, odborných článků, judikatury a právních předpisů, z různých internetových zdrojů, dále také z materiálů poskytnutých Policií České republiky, v neposlední řadě také z osobních zkušeností inspektora Policie.

Cílem této práce je obecné shrnutí dostupných informací k tématu zvláštností výslechu dětí. Dále se tato práce pokouší o nalezení a popsání v práci probíraných teoretických poznatků ve výslechové praxi, kterou v případě této diplomové práce představují poskytnuté protokoly výslechů dětí.

Úvodní kapitola práce se věnuje vysvětlení základních pojmů, které jsou pro ni klíčové a s jejichž znalostí je v následujících kapitolách práce již počítáno. Mezi tyto pojmy patří multidimenzionální pojem výslechu, který je popsán tak, jak je nahlížen různými vědními obory, a pojem dítěte v českém právním řádu, po jehož definici následuje vývojová periodizace a charakteristika každého z pěti vývojových období, jimiž dítě do dosažení dospělosti prochází.

Hlavním tématem druhé kapitoly jsou fáze výslechu. Tato kapitola má za úkol čtenáři přiblížit přípravu a stadia výslechu. V závěru se vždy zaměřením na zvláštnosti, jež se vyskytují v případě, kdy je vyslýchanou osobou dítě.

Třetí kapitola popisuje jak vnější tak vnitřní faktory, které ovlivňují výslech dítěte a v jejichž důsledku je ve výslechové situaci vyžadován zvláštní přístup k dítěti. Tato kapitola tedy pojednává například o zvýšené sugestibilitě dítěte a dětské lži. Na závěr jsou zde pospány také zvláštní metody a pomůcky užívané při výslechu dětí.

Obsahem poslední kapitoly jsou rozbor dvou výslechů dětí, k nimž mi byly zpřístupněny anonymizované protokoly. Tato kapitola je pokusem demonstrovat výše popsané teoretické metody a postupy užívané při provádění výslechu dítěte na reálných výslechových situacích.

Klíčová slova: dítě, mladistvý, výslech, trestní řízení, zvláštní výslechová místnost

Summary

This thesis focuses on the description of specific elements occurring during the interrogation of children. The interrogation of children differs from the interrogation of adults and has its own rules due to the incomplete development of children and their psychological specifics.

The entire thesis is divided into four chapters, which are further subdivided into individual subsections. The information used in this thesis were drawn from specialized literature, specialized articles, case law and legal regulations, various internet sources and finally also from materials provided by the Police of the Czech Republic and personal experiences of the Police Inspector.

The aim of this work is a general summary of the available knowledge on the topic of the peculiarities of children interrogation and at the end of this work, there is an attempt to find and describe the theoretical knowledge discussed in the thesis in the ongoing practice of child interrogation from the provided protocols.

The introductory chapter of the thesis is devoted to the explanation of the basic concepts that are key to the thesis. These concepts include the multidimensional concept of interrogation, which is described as it is viewed by various scientific disciplines, and the concept of a child in the Czech legal system, the definition of which is followed by a developmental periodization and characteristics of each of the five developmental periods that a child passes through until reaching maturity. This work counts with the knowledge of these concepts in the following chapters.

The main topic of the second chapter are the stages of the interrogation, this chapter has the task of bringing the reader closer to the preparation and stages of the interrogation, with the focus on the specifics that occur when the person being interrogated is a child.

The third chapter describes both external and internal factors that influence the interrogation of a child and because of which a special approach to the child in the interrogation situation is required, for example the increased suggestibility of children or a children's lie. At the end of this chapter, there are also discussed special methods and aids used in the interrogation of children

The content of the last chapter is two analyzes of interrogations of children, that were provided to me as anonymized protocols. This chapter is an attempt to demonstrate the above-described theoretical methods and procedures used when interrogating a child.

Key words: child, juvenile, interrogation, criminal proceedings, special interrogation room